

könyv
könyvtár
könyvtáros

1994
május

Tényi Katalin grafikáiból

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1994. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

A kötelespéldány tervezete	3
Poprády Géza: Az Országos Széchényi Könyvtár és a kötelespéldány kérdése..	8
Gomba Szabolcsné: A kötelespéldány szolgáltatás debreceni tapasztalatai	13
Dr. Csapó Edit: Középtávú képzési koncepció (Vitaanyag).....	19
Csoma Éva: Könyvtárosképzés Magyarországon:	26
A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének ajánlása a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári és levéltári szakkollégiuma számára	32
Mádl Ferenc művelődési miniszter levele Poprády Géza főigazgatói kinevezéséről.....	35

Műhelykérdések

Pintér László: Tótország, merre volt?	36

Konferenciák

Dr. Szabó Imréné: Alpok-Adria Könyvtáros Találkozó	47
Dr. Sipos Csaba: Honismereti tanácskozás Mezőkövesden.....	50

Perszonália

Gyimót Ágnes (G.).....	54
Orosz Bertalanné: Gyászoljuk	54

Extra Hungariam

Könyvtárak és könyvtárosok Dániában (<i>Összeállította: Geller Ferencné</i>).....	56

<i>Holmi</i>	62

Recenziók

Dr. Szabó Sándor: Jáki László: A magyar neveléstudomány forrásai.....	64
Szeged: kronológia és történet (R. T.).....	66
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	68

Lapunk e számában Tényi Katalin grafikáiból válogattunk

From the contents

The draft of legal deposit act (3);

Géza Poprády: The National Széchényi Library and the question of legal deposit (8);

Edit Csapó: Medium-term conception on library education (19);

Éva Csoma: Library education in Hungary (26).

Cikkeink szerzői

Dr. Csapó Edit, az OSZK KMK osztályvezetője; *Csoma Éva*, az ELTE BTK hallgatója; *Gajtkó Éva*, az OSZK osztályvezetője; *Geller Ferencné*, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Gomba Szabolcsné*, a Debreceni Egyetemi Könyvtár főigazgatója; *Orosz Bertalanné*, az egri Bródy Sándor Megyei Könyvtár igazgatója; *Pintér László*, a Pécsi Városi Könyvtár munkatársa; *Poprády Géza*, az OSZK főigazgatója; *dr. Sipos Csaba*, a Somogy Megyei Könyvtár munkatársa; *dr. Szabó Imréné*, a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár h. igazgatója; *Szabó Sándor*, az ELTE TFK oktatója

Szerkesztőbizottság:
Tóthné Környei Márta elnök
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Poprády Géza, Sóron László

A szerkesztőség tagjai:
Berezky László főszerkesztő
Bajai Mária tervezőszerkesztő
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

A kötelese példány törvény tervezete

A könyvtári dokumentumokból történő tudományos célú kötelese példány szolgáltatás jelenlegi rendje – módosításokkal – 1978. január 1-jétől van érvényben. Kitűzött célját – a nemzeti könyvtár és a kijelölt könyvtárak tudományos célú kötelese példánnyal való ellátását – az utóbbi évekig zömmel sikeresen teljesítette: a beszo lgáltatásra kötelezettek általában eleget tettek kötelese ségüknek, ill. ha mégsem, felszo lításra igyekeztek pótolni a hiányokat. Tették ezt annál is könnyebben, mert az állami nyomda vagy kiadó küldte a 16 példányt az állami könyvtáraknak.

A nehézségek a könyvek árának emelkedésével kezdődtek a beszo lgáltatók sokallották a 16 példányt, inkább, nem küldtek, vagy csak keveset, s miután az egyszerű szabálysértésnek minősülő mulasztást nem volt lehetőség komolyan szankcionálni, meg is tehték ezt. Tovább rontották a beküldési fegyelmet az utóbbi években gomba módra szaporodó, ezért aztán ellenőrizhetetlen kiadók és sokszorosítók, ill. az olyan vállalkozások, melyeknek egyik – rendszerint az alapításnál később indult – tevékenysége a könyvtári dokumentumok előállítása, kiadása. Természetesen senki sem volt érdekelt a kötelese példány szolgáltatásban, hiszen a nagy példányszám veszteséget jelentett mindenkinek. Így fordulhatott elő, hogy egyre több beszo lgáltatásra kötelezett próbált meg kibújni a rendelet betartása alól, ill. feltételhez kötni (pl. ÁFA áthárítása) a kötelese példányok átadását. Mindez nemcsak a könyvtáraknak küldött példányokat veszélyeztette, hanem a nemzeti könyvtári feladatokat is (gyűjtés, megőrzés, nemzeti bibliográfiai feldolgozás és közzététel, statisztikai számbavétel) nehezítette, ill. esetenként lehetetlenné is tette. Egyre sürgetőbbé vált egy új, önálló, törvényi szintű jogszabály megalkotása, mely korunknak jobban megfelel, érdekeltté teszi a beszo lgáltatót, ugyanakkor komoly szankcionálási lehetőséget ad a nem teljesítés esetére.

Fontos, hogy önálló törvény legyen, mert a jogszabályokról szóló törvény alapján elképzelhetetlen, hogy egy, a társadalom tagjainak nagyon széles körét érintő jogszabály alacsonyabb szintű legyen; egyúttal a társtörvényekben utalni kell rá és viszont.

A beszo lgáltatásért az előállító és a kiadó (terjesztő) külön-külön, önállóan legyen felelős: egyikőjük teljesítése a másikat mentesíti, mulasztás esetén mindkettő ellen indítható szabálysértési eljárás.

Létre kell hozni egy olyan központi számítógépes adatbázist, amelybe a cégbejegyzés előtt kötelező lenne minden kiadónak, terjesztőnek és sokszorosítóknak regisztráltatnia magát.

A kötelese példányok számát lényegesen csökkenteni kell. Az, hogy ebből mennyi a teljesen ingyenes és mennyi az adóból levonható, nyilván pénzügyi csatározások eredménye lesz. Ezt ellensúlyozandó meg kell gyorsítani a bibliográfiai feltárást és növelni kell a könyvtárak beszerzési keretét.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében alakult meg az Országos Széchényi Könyvtárban egy team (*dr. Ferenczy Endréné, Gajtkó Éva, Ottovay László, Somogyi Pálné, Szinai Tivadarné*), mely kidolgozott egy tervezetet a tudományos célú kötelese péld-

dányok szolgáltatásáról. Tettük ezt azért, mert reméljük, más is érzi a felelősséget: amit ma elmulasztunk, talán sohasem tudjuk pótolni, s nemhogy unokáink, de gyermekeink, sőt mi magunk is érezzük majd hiányát.

Gajtkó Éva

*

I.

1. A Magyarországon előállított és/vagy kiadott, terjesztésre szánt, legalább 50 példányban többszörözött dokumentumokból tudományos célokra 1–3 kötelesspéldányt kell szolgáltatni. Az egyes dokumentumtípusokból beszolgáltató kötelesspéldányok számát a törvény melléklete tartalmazza.

2. A kötelesspéldány szolgáltatási kötelezettség az 1. pont szerinti dokumentumok minden előállítási és kiadási változatára külön-külön kiterjed.

3. Nem terjed ki a törvény hatálya az államtitkot vagy szolgálati titkot tartalmazó dokumentumokra. A kiadónak két példányt ilyen esetben is meg kell őriznie és utólag, a beszolgáltatást gátló ok megszűntével az Országos Széchényi Könyvtárnak (a továbbiakban: OSZK) be kell szolgáltatnia.

4. Műsoros filmszalag, videókazetta és videólemez esetében kötelesspéldányt kell szolgáltatni, ha a művet terjesztésre szánták.

5. Nem kell kötelesspéldányt szolgáltatni

a) az időszaki kiadványok és szabályzatok kivételével a jogi személyek működésével kapcsolatban keletkezett igazgatási jellegű dokumentumokból;

b) az ügykezelésre szánt hivatali nyomtatványokból;

c) a tervdokumentációból, műszaki rajzokból, cikklisztákból, kódszámjegyzékekből;

d) a vizsgakérdésekből, tesztlapokból, tételjegyzékekből;

e) katonai, földmérési, munka- és versenytérképekből;

- f) a játékkártyákból;
- g) a filmszínházak szöveges műsorplakátjaiból és műsorfüzeteiből;
- h) a családi értesítésekből (a gyászjelentés kivételével);
- i) a névjegyzékekből;
- j) a kizárólag sugárzással vagy vezetékes továbbítással nyilvánosságra hozott rádió- és televízió-műsört tartalmazó hang- és képhordozókból.

Az a)–i) pontok alatt felsorolt dokumentumok beszolgáltatása azonban kötelezővé válik, ha azok a beszolgáltatás alá eső dokumentum kiegészítő részei vagy mellékletei.

II.

Kötelesspéldányként csak nyilvános közlésre kész, hibátlan, teljes (összes melléklettel, tartozékokkal kiegészített) példányok szolgáltathatók. A hibás vagy nem teljes példányt a beszolgáltató az értesítéstől számított 3 napon belül köteles hibátlan példányra kicserélni vagy kiegészíteni.

III.

A tudományos célú kötelesspéldány szolgáltatás célja a dokumentumok

- a) a nemzeti könyvtári gyűjtése és megőrzése;
- b) nemzeti bibliográfiai feldolgozása, ill. közzététele;
- c) statisztikai számbavétele.

IV.

1. Tudományos célra az OSZK-ba kell kötelesspéldányt beszolgáltatni. Az OSZK a részére szolgáltatott kötelesspéldányok kezelését a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (továbbiakban: MKM) külön intézkedése szerint végzi.

Kivétel:

- a) a szabványok gyűjtését, számbavételét és megőrzését a Magyar Szabványügyi Hivatal (továbbiakban MSZH) végzi;
- b) az iparjogvédelmi dokumentumok gyűjtését, számbavételét és megőrzését az Országos Találmányi Hivatal (továbbiakban OTH) végzi;
- c) műsoros filmszalagból, videokazettából és videólemezről a Magyar Filmintézet, valamint a filmszalag kivételével az OSZK részére kell kötelesspéldányt szolgáltatni.

V.

1. A kötelesspéldányokat – a 2. pontban meghatározott kivétellel – az előállító szerv szolgáltatja.

2. A kiadó szolgáltatja – ha a szerződés másként nem rendelkezik – a kötelesspéldányokat, ha

- a) a dokumentum előállítása több szerv között oszlik meg;
- b) a dokumentum egészben vagy részben külföldön készült;
- c) ha az előállító szerv időközben megszűnt vagy tulajdonosának személye megváltozott.

3. A kötelesspéldányok beszolgáltatásáért a beszolgáltatásra kötelezettek egyetemlegesen felelősek, mulasztás esetén mindkettő ellen indítható szabálysértési eljárás.

4. A külföldön előállított és belföldön forgalomba hozott műsoros filmszalagból – ha a forgalmazási szerződés másként nem rendelkezik – a bemutatástól számított 2 éven belül, ill. a határozott időre forgalomba hozott filmszalagból a forgalmazási jog lejárta után szolgáltat kötelesspéldányt a forgalmazó.

5. A postán vagy fuvarozó útján továbbított kötelesspéldány küldeményt a feladónak teljes mértékben díjmentesítenie kell.

VI.

A kötelesspéldányokat szállítólevéllel, a belföldön előállított példányokat az első 10 példány elkészülte után Budapesten 48, vidékről 72 órán belül, a külföldön előállított példányokat a belföldi terjesztéssel egyidejűleg kell beszolgáltatni. Ettől az OSZK indokolt esetben, egyedileg – legfeljebb 30 napig terjedő határidőre – eltérést engedélyezhet.

VII.

1. Minden előállító és kiadó köteles havi kimutatást készíteni az általa előállított vagy kiadott dokumentumokról. Ha a dokumentum előállításában több szerv vesz részt, az adatokat valamennyi köteles közölni.

2. Az előállító szerv az általa szolgáltatott kötelesspéldányokról a tárgyhónapot követő hónap 15. napjáig 2 példányban havi kimutatást küld az OSZK-nak (szabványokról az MSZH-nak, szabadalmakról az OTH-nak; valamint műsoros filmszalagokról, videokazettáról és videólemezről a Magyar Filmintézetnek is), a vidéki székhelyű előállító szerv ezen felül a székhely szerint illetékes megyei könyvtárnak is.

A kimutatás tartalmazza az adatközlő nevét, címét, az adatszolgáltatásért felelős személy nevét, a kiállítás keltét, a dokumentum címét, alakját, terjedelmét (A/5 ívben számolva), példányszámát, azonosító számát (ISBN stb.), ill. a munkaszámot.

3. Arra a hónapra, amelyben az előállító szerv nem készített kötelesspéldány szolgáltatási kötelezettség alá eső dokumentumot, az OSZK (MSZH, OTH, Magyar Filmintézet) részére nemleges jelentést kell küldeni.

4. A kiadó a kiadványairól havonta a tárgyhónapot követő hónap 10. napjáig 2 példányban kimutatást küld az OSZK-nak (szabványokról az MSZH-nak, szabadalmakról az OTH-nak; valamint a műsoros filmszalagról, videokazettáról és videólemezről a Magyar Filmintézetnek is). A kiadó nyilvántartásának tartalmaznia kell a kiadvány szerzőjének nevét, a kiadvány címét, azonosító számát (ISBN stb.), a kiadás ill. az utánnomás számát, időszaki kiadványoknál a részegység számát (egyéb megkülönböztető jelölését), továbbá az előállító nevét, székhelyét és a kiadvány előállítási munkaszámát.

VIII.

1. Az OSZK jogosult a kötelesspéldány szolgáltatás és az adatszolgáltatás (havi kimutatás) teljesítését ellenőrizni, a szolgáltatásra kötelezettek e célra rendszeresített nyilvántartásaiba betekinteni. Az OSZK az ellenőrzésbe bevonhatja a megyei könyvtárakat, amely felkérésnek ezeknek eleget kell tenniük.

2. Az OSZK ellenőrzési feladatának teljesítése érdekében a kötelezpéldány szolgáltatásra kötelezett szerv a működésének megkezdését ill. a törvény életbe lépését követő 8 napon belül köteles bejelenteni a kötelezpéldány szolgáltatásért felelős személy nevét, beosztását és munkahelyi címét.

3. Szabálysértést követ el és ennek megfelelően büntethető, aki

a) működésének megkezdését nem jelenti be;

b) felszólításra a megjelölt határidőben a kötelezpéldányt nem szolgáltatja be, vagy a jelen törvényben meghatározott kellékeknek meg nem felelő kötelezpéldányt kifogástalanul nem pótolja;

c) a kimutatásokat a törvényben megszabott határidőre nem, vagy nem megfelelően készíti el.

4. Ha a kötelezpéldányok beszolgáltatását a kötelezett elmulasztja és azt a felszólítás ellenére sem pótolja, az OSZK (MSZH, OTH, Magyar Filmintézet) a szabálysértési eljárás kezdeményezésén túlmenően a mulasztó költségére megvásárolja, ill. ha erre nincs lehetőség, az eredeti dokumentumokról másolatot készít, vagy az illetékes közigazgatási hatóságnál elkobzást kezdeményez. A kifizetett vételár, ill. az eljárás költségei a beszolgáltatásra kötelezetteket egyetemlegesen terhelik. A pénzbüntetést az OSZK elkülönített számlájára kell befizetni, melyet az köteles negyedévenként átutalni a Nemzeti Kulturális Alapba.

IX.

1. Az OSZK-t a kötelezpéldány szolgáltatási kötelezettség alá eső dokumentumok tekintetében – a beszolgáltatási példányon felül – elővásárlási jog illeti meg. Az elővásárlási jog gyakorlása érdekében a kereskedelmi forgalomba kerülő dokumentumokból a kiadó a beküldést követő 60 napig, a kereskedelmi forgalomba nem kerülő dokumentumokból 90 napig 10 példányt köteles megőrizni.

2. Az 1. pontban foglaltakon túlmenően a megyei könyvtárat az illetékességi területén működő kötelezpéldány szolgáltató helyek tekintetében elővásárlási jog illeti meg, ennek feltételei azonosak az 1. pontban foglaltakkal.

Bp. 1994. febr. 25.

A tervezetet készítette: *dr. Ferenczy Endréné, Ottovay László, Somogyi Pálné, Szinai Tivadarné* közreműködésével *Gajtkó Éva*

B változat

A kötelezpéldány törvény tervezete

1. A Magyarországon előállított és/vagy kiadott, terjesztésre szánt, legalább 50 példányban többszörözött dokumentumokból tudományos célokra 1–5 (vagy 1–7) kötelezpéldányt kell szolgáltatni. Az egyes dokumentumtípusokból beszolgáltatandó kötelezpéldányok számát a törvény melléklete tartalmazza.

III.

A tudományos célú kötelezpéldány szolgáltatás célja a dokumentumok

a) nemzeti könyvtári gyűjtése és megőrzése;

b) nemzeti bibliográfiai feldolgoása ill. közzététele;

c) statisztikai számbavétele;

d) a könyvtári rendszerben való hozzáférhetővé tétele.

IV.

1. Tudományos célra az OSZK-ba kell kötelezpéldányt beszołgáltatni. Az OSZK a részére szolołgáltott kötelezpéldányok kezelését és a törvényben meghatározott könyvtárak kötelezpéldánnyal való ellátását a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (továbbiakban: MKM) külön intézkedése szerint végzi.

V.

5. A postán vagy fuvarozó útján továbbított kötelezpéldány küldeményt a feladónak teljes mértékben díjmentesítenie kell. A beszołgáltott (az OSZK által igazoltan átvett) kötelezpéldányok elmaradt bevételeinek összegét a beszołgáltató az adóalapjából levonhatja.

Az Országos Széchényi Könyvtár és a kötelezpéldány kérdése

Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák!

Megköszönve a lehetőséget, hogy itt előadhatok, rögtön az elején tisztázni szeretném: azért vállalkoztam örömmel erre az előadásra, mert úgy éreztem és érzem, hogy a legautentikusabb, a kérdésben leginkább érintett hallgatóság előtt, a magyar könyvkiadók előtt beszélhetek a nemzeti könyvtár számára oly fontos kérdésről.

Nyilván ismeretes Önök előtt, de a teljesség kedvéért hadd ismételjem el: az Országos Széchényi Könyvtárnak, mint a magyar nemzeti könyvtárnak alapvető feladata a hungarikum dokumentumok gyűjtése a teljesség igényével, ezek bibliográfiai feldolgozása, illetve megőrzésük az utókor számára. A hungarikumok körébe tartoznak – egészen leegyszerűsített formában összefoglalva –: a Magyarország területén megjelent nyomtatványok; a bárhol a világon magyar nyelven megjelent nyomtatványok; a bárhol a világon bármilyen nyelven megjelent magyar vonatkozású nyomtatványok.

Engedjék meg, hogy kicsit bővebben elemezzem ezt az első pillanatra is evidensnek tűnő dolgot, miszerint a patriotika dokumentumok gyűjtése nemzeti könyvtári feladat. Éppen mivel evidens, gyakran hivatkozunk is rá és ezért néha talán közhelyszerűnek tűnik – ezáltal viszont fontossága, indokoltsága csökken az általános megítélésben.

A nemzeti könyvtár az ország emlékezte, szokták mondani – joggal; vagy más megfogalmazásban épp a közelmúltban hallottam az Osztrák Nemzeti Könyvtár igazgatójától: a nemzet naplója. Valóban: a *Képes Krónikától* a tegnapi *Magyar Nemzetig* történelmünk, kultúránk dokumentumait őrzi az Országos Széchényi Könyvtár. Értéket nemcsak a kódexek és őnyomtatványok jelentenek, hanem a mai kiadványok is. Honnan tudná a jövő történésze jobban rekonstruálni az utóbbi években és napjainkban végbement és végbemenő rendszerváltozást, átalakulást, annak minden kísérőjelenségével együtt mint a napisajtóból? Természetes tehát, hogy azt is meg kell őriznünk a jövő számára. Ez a belső, országos, nemzeti indokoltságú oldala a dolognak.

De van egy külső is. A Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségének, az IFLA-nak – ez a legjelentősebb szakmai szervezete a könyvtárosságnak – két alapvető programja is van, amelyben az egyes országok nemzeti könyvtárának van megha-

tározó feladata. Ez a két program pedig: a publikációk egyetemes hozzáférhetőségének a biztosítása (Universal Availability of Publications – UAP), illetve az egyetemes bibliográfiai számbavételnek (Universal Bibliographic Control and International MARC – UBCIM) a megvalósítása. Már régen feladta a könyvtáros szakma azokat a század eleji illúziókat, hogy egy-egy nagyobb könyvtár a teljesség igényével begyűjtse a világon publikált összes könyvet – és persze nemcsak könyvekről van szó – vagy hogy egy világbibliográfiában regisztrálja a világ könyvtermését. Többé-kevésbé megvalósítható viszont az IFLA UAP és UBC programja a nemzeti könyvtárak összessége révén: ha minden ország nemzeti könyvtárában megvan az országban megjelent minden publikáció, illetve ha a nemzeti könyvtár ennek alapján el tudja készíteni nemzeti bibliográfiáját. Az Országos Széchényi Könyvtár tagja az IFLA-nak és fontosnak tartja ebből a szempontból is, hogy minden Magyarországon publikált mű meglegyen az állományában, és ennek alapján a teljesség igényével meg tudja szerkeszteni a magyar nemzeti bibliográfia különféle sorozatait. A felsorolt három hungarikum fajta közül számunkra a legfontosabbak – ha szabad egyáltalán fontossági sorrendet állítani – a Magyarország területén megjelent publikációk. Ennek szisztematikus gyűjtését ugyanis senki nem végzi el helyettünk, és ugyanígy senki nem állítja össze a nemzeti bibliográfiát helyettünk.

Mai témánk szempontjából is ez a magyarországi megjelenésű publikáció-fajta a legfontosabb. A nemzeti könyvtárnak ugyanis e téren az alap forrása, beszerzési módja a kötelezpéldány. Illusztrációképpen álljanak itt az 1993. évi adatok: éves gyarapodásunk 59 692 könyvtári egység volt, ebből 39 573 kötelezpéldányból származott, ez több mint 66%. A kötelezpéldány a nemzeti könyvtárnak az a jogosultsága, hogy – szintén leegyszerűsítve – az ország területén előállított publikációkból térítésmentesen, kötelező módon kapjon (példányszámot most szándékosan nem említek).

Az Országos Széchényi Könyvtár is kezdetektől élvezője volt a kötelezpéldány-intézménynek: az 1802-ben alapított könyvtár 1804-től kötelezpéldány jogosultságot kapott. Kötelezpéldány jogosultságunk természetesen ma is megvan. A sajtóról szóló 1986. évi II. törvény, illetve az ennek alapján született minisztertanácsi és művelődési

miniszeri rendeletek. Ennek ellenére az utóbbi években komoly problémáink vannak a kötelezpéldányokkal. Az utóbbi években gomba módra szaporodott és szaporodó kiadók és nyomdák egy része nem tud vagy nem akar tudni a kötelezpéldány rendeletről, sőt újabban olyan kiadók is jelentkeztek (!), amelyek tudatosan nem adnak le kötelezpéldányt. Ellenőrzési, illetve szankcionálási lehetőségeink korlátozottak, illetve eredménytelenek.

Csak a nemzeti könyvtár szemszögéből nézve (egyelőre) a kérdést, ez azt jelenti, hogy komoly amnéziás foltok keletkeznek a nemzet emlékezetében vagy kevésbé képletesen szólva: olyan állománybeli hiányok keletkeznek, amelyek egyrészt gyakorlatilag nem pótolhatók, másrészt megkérdőjelezhetik a későbbi kutatások teljességét, illetve hitelességét. Az említett nemzetközi vonatkozásban pedig ez azt jelenti, hogy a magyar nemzeti könyvtár nem tud rendesen eleget tenni nemzetközi kötelezettségének, sem az UAP, sem az UBC programot illetően. Ezeknek a hiányoknak és hiányosságoknak a tényét nem fogadhatja el, nem veheti tudomásul a nemzeti könyvtár.

Felületesen szemlélve a dolgot úgy tűnhet, hogy megfelelő propagandával – például itt, a kiadók fórumán – el lehetne érni, hogy minden kiadó és nyomda, az újonnan alakulók is, tudomást szerezzenek a kötelezpéldány rendeletről, és akkor be fogják tartani, megszűnnek a nemzeti könyvtár ilyen jellegű problémái. A dolog nem ilyen egyszerű, hiszen említettem már, hogy vannak „rosszhiszemű” nem-szolgáltatók is – kérem, higgyék el, senkit nem akarok megbántani ezzel a jelzővel.

Próbáljuk meg ugyanis a másik oldalról is megvizsgálni a kérdést: az előállítók, azaz a nyomdák, illetve a kiadók szemszögéből. Azért a nyomda-kiadó kettősség, mert általában az előállító, tehát a nyomda kötelessége beküldeni a kötelezpéldányt, a nyomda viszont ezt a kiadónak leszámllazza – tehát a tapasztalatok szerint az igazi ellenérdekelte újabban a kiadó. Hadd használjam ezért a továbbiakban esetenként az „előállító” kifejezést, közösen értve alatta nyomdát és kiadót.

A jelenlegi kötelezpéldány rendelet szerint – megintcsak egyszerűsítve – a könyvekből 16 kötelezpéldányt kell beszoállgatni. Ebben a rendelkezésben a megőrzési, muzeális és a regisztrálási cél mellett egy harmadik cél is el van rejtve, pontosabban nincs elrejtve, hanem lényegében deklarálva van: a könyvtárak egy körének, illetve a könyvtárak egy részének révén az ország egyes régióinak ingyenes könyvellátása. Ez a tiszteletreméltó cél elképzelhető volt a rendszerváltozás előtt, a teljes körű (a nyomdák esetében majdnem teljes körű) állami tulajdon világában, amikor ráadásul a könyvek ára sem tükrözte a reális költségeket. Magyarul: a 16 kötelezpéldány nem jelentett akkora ráfizetést, de ha jelentett is, azt könnyebben tolerálta egy állami cég, mint ma egy piaci viszonyok között működő cég. (Számomra legalább úgy tűnik, hogy a könyvszakma az egyik olyan terület, ahol a leggyorsabban érvényesülni kezdtek a piaci viszonyok.) Ráadásul olyan piaci viszonyok között, illetve pénzügyi feltételek mellett, hogy az előállítók ellenérdekeltek: ÁFÁ-t, illetve ha jól tudom, jövedelemadót is kell fizetniük a kötelezpéldányok után, mintha értékesítették volna őket.

Mindezeket megértve sem tehetek mást azonban, mint a nemzeti könyvtár képviselője, hogy azt mondjam: igenis minden körülmények között szükségünk van a kötelezpéldányokra – mint ahogy ez általános Európában.

A megoldás nyilvánvalóan az lehet, hogy egy új jogszabályt alkotnak, amelyik kedvezőbb feltételeket teremt a kötelezpéldányok beszoállgatásának.

A könyvtárügy számára is szükség van egy új könyvtári törvényre. Ezért minden

tiszteletem és köszönetem a könyvtáros kollégáké, akik a közelmúltban egy, a minisztérium által a könyvtári törvény kérdésében összehívott szakértői értekezleten úgy foglaltak állást, hogy elsőbbséget kell élveznie egy önálló kötelezpéldány törvénynek.

Melyek lehetnek egy ilyen törvénynek a fontosabb szempontjai:

- önálló legyen, tehát nem egy sajtó- vagy könyvtári törvény része;
- ne érvényesítsen ingyenes könyvtárellátási szempontokat,
- az előbbiekből következik, hogy jelentősen le kell csökkenteni a kötelezpéldányok számát,

– az előállítókat érdekeltté kell tenni adókedvezménnyel (is) a kötelezpéldányok beszolgáltatásában (ez gyakorlatilag azt jelentené, hogy a jogszabályt kiadó állam a kötelezpéldányok költségeinek egy részét magára vállalná azáltal, hogy csökkenne az adóbevétele;

– biztosítani kell az információ és az ellenőrzés lehetőségét és szigorú szankcionálást kell bevezetni a kötelezpéldányok beszolgáltatásának elmulasztása esetére.

Az Országos Széchényi Könyvtár elkészített egy törvényszöveg-tervezetet, ezt is két változatban: egy 3 példányos és egy 5 példányos (legfeljebb 7 példányos) változatra. A 3 példányos változat szigorúan muzeális, bibliográfiai regisztrálási célokat tart szem előtt, a 3 példányból 2 az OSZK-ba, 1 a KLTE Központi Könyvtárába, a „második nemzeti könyvtárba” kerülne. Az 5–7 példányos változatban már ellátási szempont is érvényesül bizonyos fokig, de még ez is elfogadható lehet az előállító könyves szakma számára.

Ismétlem, hogy csak az egyszerűség kedvéért beszélek folyton könyvről, de ez alatt mindenfajta nyomtatott (és nem nyomtatott) terméket kell érteni. Csak példaképpen említem meg, hogy a nemzeti könyvtár állományának mintegy harmadát teszik ki a Plakát- és aprónyomtatványtárunkban őrzött dokumentumok. És ez az osztályunk az, amelyiknek az utóbbi időben nagyon megnőtt az ügyfélforgalma: régi (és megújuló) cégek plakátjai és reklámanyomtatványai, gyászjelentések stb. iránt nagy az ér-

deklódés manapság. Az ilyen jellegű nyomdatermékek kötelezpéldányaival manapság még az átlagosnál is nagyobb a gond.

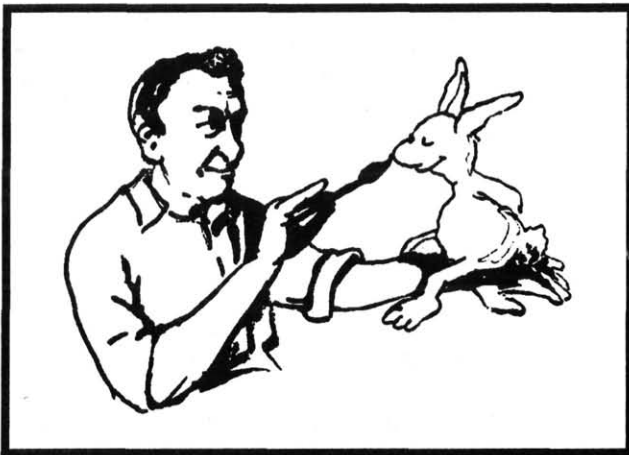
Visszatérve az új kötelezpéldány jogszabályra, természetesen az lenne a jó, ha törvényi szintű lenne. Az viszont biztos, hogy ebben a törvényhozási ciklusban nem kerül a parlament elé, és az is gyanítható, hogy az újonnan megválasztott parlament sem fog azonnal a kötelezpéldány törvénnyel foglalkozni. Félő tehát, hogy hosszú ideig fennáll ez a mai, gyakorlatilag majdnem exlex állapot. Éppen ezért én a magam részéről egyetértek *Dr. Mádl Ferenc* miniszter úrnak azzal az elképzelésével, hogy az új jogszabály legyen kormányrendelet szintű – és majd megfelelő időben (esetleg bizonyos tapasztalatok alapján módosítva) lehet belőle törvény.

De mi legyen addig is? Mint említettem, véleményem szerint most gyakorlatilag exlex állapot van. 190 olyan 1993-ban publikált könyvről van tudomásunk, amiből nem kaptunk kötelezpéldányt. És hány olyan publikált könyv van, amiről nincs is tudomásunk?! Van olyan kiadó, amelyik tudatosan nem szolgáltat be kötelezpéldányt, van egy sor nyomda, amelyik valószínűleg nem is tud a kötelezpéldány rendeletről. Van olyan kiadó, amelyik önkényesen csökkentett példányszámban szolgáltat be kötelezpéldányokat. Ez utóbbit én a lelkiismeretesség és a józan üzleti érzék keverékéből adódó megoldásnak tartom.

Ez a helyzet átmenetileg sem fogadható el az Országos Széchényi Könyvtár számára. Más eszközünk nem lévén, mégiscsak a meggyőzés, a propaganda, a rábeszélés eszközához nyúlók és kérem Önöket, a kiadók képviselőit, Önökön keresztül a nyomdákat is, hogy küldjék be nekünk a kötelezpéldányokat. Azok is, akik eddig nem küldtek.

Hosszasan vívódtam, hogy kimondjam-e, leírjam-e a lényegében törvényteleniséget: legalább 3 példányt küldjenek minden nyomdatermékből. Ezért most fejemet veheti – joggal – a minisztérium, önzéssel vádolhatnak meg a korábban dicsérőleg említett könyvtáros kollégák. De – belátom, önző módon – a nemzeti könyvtár érdekeit szem előtt tartva – és itt hadd jegyezzem meg, a nemzeti könyvtár érdekei *nemzetiek* is – azt kell mondjam: a 3×190 sokkal több, mint a 16×190×0.

Utalni szeretnék arra is, hogy a kötelezpéldányok megőrzése a nemzeti könyvtár-

ban az Önök, az előállítók – kiadóké és nyomdáké egyaránt – érdeke is, hiszen produktumaik így örökre regisztráltak és megőriztetnek, belekerülnek a nemzet emlékezetébe.

Nagyon örülnék, ha ez a mai rendezvény hozzájárulna ahhoz, hogy az új kötelespéldány jogszabály megjelenéséig is az 1993-as regisztrált 190 és nem regisztrált X kötelespéldány-hiány nulla lenne vagy legalábbis erősen közelítene a nullához.

Köszönöm figyelmüket.

Poprády Géza

A kötelespéldány szolgáltatás debreceni tapasztalatai

A debreceni Egyetem Könyvtár több évtizedes tapasztalattal rendelkezik a kötelespéldányokat illetően: 1952 óta megkapja a hazai nyomdatermékek teljes sorát. Emellett a hazai anyag visszamenőleges gyűjteménybe építését könyvtárunk rendszeresen végezte, az állománygyarapítás fokozott mértékben irányult a nemzeti könyvanyagban mutatkozó hiányok pótlására. Az 1976-ban kiadott új könyvtári törvény nemzeti könyvtári jelleggel ruházta fel intézményünket. E tényben a második nemzeti könyvgyűjtemény kiépítése terén negyedszázados munkával elért eredményeink elismerését látjuk. A nemzeti könyvtári funkció területén megegyezést kezdeményeztünk az OSZK-val a gyűjtő és archiváló tevékenység terén. Az együttműködés célja a kötelespéldányok gyűjtésével, feldolgozásával és könyvtári szolgáltatásával összefüggő feladatok egységes, részben megosztott megoldásának kidolgozása. Első lépésként az ún. periférikus dokumentumok területén terveztük a gyűjtőköri megosztást (plakát és aprónyomtatványok).

AZ 1978. jan 1-jétől életbe lépett új kötelespéldány rendelet szigorította a nyomdák beszolgáltatási kötelezettségét és bevezette a kötelespéldány elosztás új rendjét. Az országot 5 régióra osztották (Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Szombathely központokkal), és a régió központok kapják meg és osztják szét a kötelespéldányokat a tagkönyvtárak számára. A rendelet célja a beérkező hazai nyomdatermés egyenletes elosztása és az irodalomnak a szakterületeken való összegyűjtése, a szakkönyvtári központok erősítése.

A debreceni Egyetemi Könyvtár 1978. jan. 1-jétől a teljes kötelespéldány gyűjtése mellett, mint regionális központ, megkapta a második ún. használati kötelespéldányok szétosztásának feladatát is. A második kötelessor érkezése nem jelentéktelen előnye ellenére már a kezdetektől számos nehézséget jelent könyvtárunk számára.

Már az új kötelespéldányrend első évének lezárultával összegeztük a tevékenység legfontosabb tapasztalatait, abból a célból, hogy hozzájáruljunk a felismert problémák megoldásához.

A kötelespéldányok beszolgáltatásának és könyvtári felhasználásának új hazai rendszerét elemezve számba vettük annak előbbrevívó és a könyvtári tevékenységet hátráltató elemeit. Kénytelenek voltunk rámutatni arra, hogy – részint a kodifikáció egyes részleteibe becsúszott hibák, részint a jogszabály betűjéhez tapadó végrehajtás

miatt – a célbavett vívmányokat a szó legszorosabb értelmében eltorlaszolja a papírhegyek. E papírhegyek egyúttal eltorlaszolja a Kiadványok Egyetemes Hozzáférhetősége sikerének útját. Az érintett könyvtárak sajátosságaihoz s lehetőségeikhez képest igyekezzenek gátak közé szorítani az áradatot. A DEK mint nemzeti könyvtár úgy, hogy jogi fogódzókat keresve gondosan szelektál. Nem segítheti azonban a használati sorból részesülő partner könyvtárakat, de elvi jelzéseiket kénytelen meghallgatni. A használati kötelepéldánysor gyűjtését vállaló könyvtárak nyilván az *irodalom* teljességére gondoltak, s nem a nyomdatermékekére, köztük a könyvtári gyűjtőkörbe nem illő, vagy informatív értékkel nem bíró dokumentumokéra.

Megoldási javaslatunkat az illetékesekhez továbbítottuk. Abból az elvből indultunk ki, hogy a tudományos kutatói felhasználás szempontjából információszegény dokumentumok többszörös megőrzése szükségtelen. A használati kötelepéldánysor ne szervesen, „osztott nemzeti könyvtárként” kapcsolódjék az egyedi profil és társadalmi funkció által meghatározott gyűjteményhez, hanem mint annak kiteljesedése a hazai kiadványok viszonylatában. Ebből természetesen konkrét következtetések adódtak mind a szelekció, mind a megőrzés adekvát kategóriáira nézve.

Javasoltuk a nyomdák és kiadók beszolgáltató gyakorlatát egységesítő, a kötelepéldányok kategóriáit a tudományos kutatás szükségleteivel összhangban meghatározó tájékoztató kiadását. Meghatározni javasoltuk a nemzeti könyvtári gyűjtés legátfogóbb kategóriáit, és ugyanígy a nyomdatermékeknek azokat a kategóriáit, amelyek a könyvtári gyűjtésnek nem tárgyai, s ezért nem beszolgáltatáskötelezettek.

A művelődési miniszter 17/1986. (VIII. 20.) MM. számú rendelete intézkedett a kötelepéldányok beszolgáltatásának új rendjéről. A Művelődési Minisztérium külön intézkedésének megfelelően a debreceni Egyetemi Könyvtár 1987. január 1-jétől megkapja az OSZK-hoz beszolgáltatott *hanglemezek, hangszalagok, diafilmek és diaképek* egy-egy sorozatát, amelyeket állományba építve olvasói körben hasznosít.

1991-ben összegyűjtöttük a *kötelepéldány mechanizmus* gyakorlati tapasztalatait és problémáit, amelyek közül legfontosabbak a következők voltak: 1. a kötelepéldányok be nem érkezése; 2. a korábbi években megjelent, ún. szamizdat kiadványok – amelyek esetében nem működött a köteles szolgáltatás – hiányoznak a gyűjteményből; 3. lehetetlenné válik a kiadványok tételes ellenőrzése a nemzeti gyűjtemény teljessége érdekében, a köteles szolgáltatás esetlegessé válása miatt gyakran a megőrzésre érdemes kiadványok nem jutnak el könyvtárunkhoz; 4. beszolgáltatott, de dokumentatív értékkel nem bíró, efemer kiadványok esetében célszerű lenne egy esetleges előválogatás az OSZK elosztó központjában; 5. célszerűnek látszik új válogatási szempontok kidolgozása; 6. felül kell bírálni az időszaki kiadványok regionális sorának eddigi gyűjtési rendjét; 7. a regionális sor megőrzését illetően válogatási és selejtezési joggal kellene felruházni a könyvtárakat a helyi igényeknek megfelelően, a megyei napilapokat a második sorból csak az érintett megye őrizze meg. Az őrzési időt a hírlapoknál tíz év helyett egy-három évre lehetne csökkenteni, a folyóiratok esetében is egy optimálisabb időtartam megállapítása lenne szükséges. Néhány kiadványtípus megőrzésére egyáltalán nincs szükség.

A regionális kötelepéldányok szétosztásáról megbeszélést tartottunk a partner könyvtárak munkatársaival.

A közjő előmozdítása érdekében az érdekelt regionális központok, illetve illetékes könyvtárak számára – az OSZK közvetítésével – felajánlottuk a könyvtárunkhoz érkező második (regionális) kötelepéldány sorozat időszaki kiadványait, azokat a helyi

érdekeltségű periodikákat, amelyek megőrzése, használatása a helyi illetékesség alapján a megyei könyvtárakban nagyobb határfokú.

A továbbiakban megpróbáljuk a jelenleg érvényes kötelepéldány rendelet tapasztalatait számba venni. Megpróbáltunk választ keresni arra, hogy mi a tudományos célú kötelepéldány alapvető funkciója; indokolt-e a legfontosabb sajtótermékekből a 16 példányos felső határ; szükséges-e a rendelet mellékletének a feleségét, illetve a példányszámot szűkítő vagy bővítő revíziója; célszerű-e a könyvtári rendszeren belüli elosztás rendje; foglalkozunk a sajtótermékek előállítóinak a forgalmazás korlátozásához való igényével, végül szerény összegzésben fogalmazzuk meg javaslatunkat.

1. Mi a tudományos célú kötelepéldány alapvető funkciója? A 17/1986. MM rendelet által meghatározott három cél: a) nemzeti könyvtári gyűjtés és megőrzés; b) nemzeti bibliográfiai nyilvántartás; c) könyvtári rendszerben való hozzáférhetővé tétel.

Az eredeti fő cél nyilvánvalóan az első két funkció megvalósítása (az utókor számára történő archiválás és feltárás), amelyből a második funkció a jelen számára is mankóul szolgálhat a kiadványok dzsungelében (pl. felhívhatja a figyelmet kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokra). A harmadik cél az esélyegyenlőséget biztosítja az ország különböző pontjain élő kutatók és érdeklődők számára, nem helyettesítheti azonban a tömegesen és kurrensen jelentkező igények vásárlás útján történő kielégítését az egyes könyvtárak részéről. A fenntartókat is meg kell győzni arról, hogy az egyes könyvtárak törzsállománya csak vásárlással biztosítható. Az utóbbi évek tartós kiadványdömpingje, s az információs értékkel nem bíró, illetve a gyorsan avuló kiadványtípusok előtérbe kerülése megkérdőjelezi, hogy tartható-e még és szükséges-e a szó fizikai értelmében teljességre törekedni a nemzeti dokumentumtermés megőrzésekor. Az „egy adott kor dokumentumtermésének reprezentatív megőr-

zése” – célkitűzés talán teljesíthetőbb és célravezetőbb lenne. A nemzeti gyűjtőkör szempontjából érdektelen és értéktelen kiadványok egyre nagyobb mennyisége súlyos terheket ró a nemzeti gyűjtőkörű intézményekre (pl. a raktári férőhely hiánya), s éppen a kurrens igények gyors kielégítését veszélyezteti.

A gyűjtési kört, összehangolva a nemzeti könyvtárakkal és a régióközpontokkal, szűkíteni kellene, illetve be lehetne vezetni a *reprezentatív megőrzés fogalmát* (adott cím adott időszakra vonatkozó néhány számának archiválása).

2. Indokolt-e a legfontosabb sajtótermékekből a 16 példányos felső határ? Ismét le kell szögeznünk, hogy az állam és az önkormányzatok kötelességét és felelősségét a könyvtárak megfelelő beszerzési keretének biztosítására országosan nem helyettesíthetik a kötelezpéldány szolgáltatás keretében kapott sajtótermékek még akkor sem, ha erre anyagi okok miatt pillanatnyilag több könyvtár rákényszerül.

A fontosabb magyar tudományos folyóiratok sorra megjelenési gonddal küzdenek, több meg is szűnt közülük. Ezek a folyóiratok még meglévő potenciális vevőkörüket veszítenék el, amennyiben a tudományos intézmények és könyvtárak a kötelezpéldányokra támaszkodnának az igények kielégítésekor. Az állam mellett az adott intézményeken múlik, fennmarad-e vagy elsovad a magyar tudományos folyóirat-kiadás. Az időszaki kiadványok iránti igény egyébként legtöbbször a megjelenés idején jelentkezik legerőteljesebben, így a kötelezpéldányokra való várakozással fennáll annak a veszélye, hogy egy adott periodika késve, hiányosan vagy egyáltalán nem érkezik meg a könyvtárba, s közben már a vásárlás útján történő hozzájutás is nehézségekbe ütközik.

Meggyőzően lehet érvelni amellett, hogy a legfontosabb sajtótermékekből indokolt a 16 példányos felső határ. A kérdés csupán az, mit nyilvánítunk „legfontosabb sajtótermék”-nek.

Amennyiben az OSZK-ban válogató minden könyvtár részesedési igényét jogosnak lehet tekinteni, szükséges a 16 példány.

Ha a Budapesten válogató könyvtárak száma csökkenthető, szükséges lehet a legfontosabb sajtótermékekből 8+x számú budapesti könyvtári példány (OSZK 2 pld., KLTE 1 pld., 5 régióközpont 1–1 pld.).

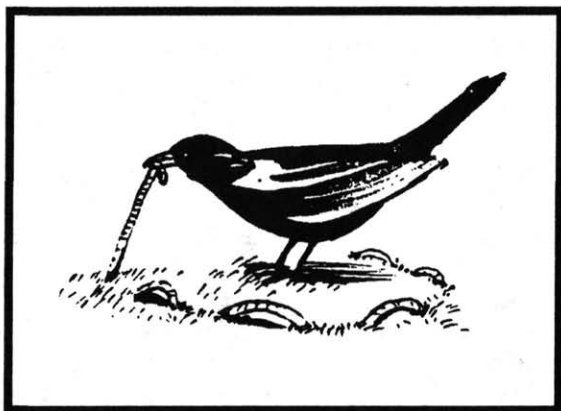
Elképzelhetőnek tartunk azonban ettől radikálisabb változtatást is.

3. Szükséges-e a Rendelet mellékletének a féleséget, illetve a példányszámot szűkítő vagy bővítő revíziója? A kötelezpéldányok köre egyrészt szélesebb, másrészt szűkebb a kutatók és a gyakorlati szakemberek által igényelnél.

Az előbbieken már szót ejtettünk a dokumentumtermés felhígulásáról, az efemer kiadványok egyre nagyobb arányáról, és a gyors avulás tényéről. Az említettekkel összhangban mentesíteni kellene a beszolgáltatási kötelezettség alól (a megjelenési példányszámtól függetlenül) az alábbi kiadványtípusokat:

– Testületek, állami szervek, intézmények, vállalatok, társadalmi és tömegszervezetek, egyesületek, egyházak belső működésére vonatkozó kiadványok (munkavédelmi, tűzvédelmi, balesetvédelmi és egyéb útmutatók, ügyviteli szabályzatok, hírlvelek stb.).

– A kötelezpéldányok használati sorában az országos hírlapok mellett minden vidéki elosztási központ csak a régiójába tartozó helyi jelentőségű kiadványokat kapja meg (ez szintén a beszolgáltatási példányszám csökkentését vonná maga után). A helytörténeti anyag bázishelyei az őrzés és a feltárás szempontjából a megyei könyvtárak lehetnének.

Az információs értékkel nem bíró pletykalapok, rejtvényűjságok stb. esetében, a kurrens igények kielégítése után, el lehetne gondolkodni a reprezentatív megőrzés bevezetésén, a hirdetési lapok őrzési idejét pedig limitálni kellene.

Más oldalról, beszolgáltatási fegyelmetlenség vagy az alacsony megjelenési példányszám miatt időnként fontos, kereskedelmi forgalomba nem kerülő dokumentumok maradnak ki a kötelesempéldány szolgálat köréből.

Ezenkívül kortörténeti dokumentumokként nagyon hiányoznak az elmúlt évtizedek szamizdat kiadványai, amelyeket visszamenőleg is érdemes lenne megpróbálni összegyűjteni.

Úgy gondoljuk tehát, hogy a rendelet mellékletének revíziója időszerű lenne, pl. a megyei, városi stb. hírlapok 16 példányos beszolgáltatási kötelezettsége a könyvtári hasznosítást illetően bizonyára túlzott igény (elég lenne az OSZK, KLTE példányán túl minden megyének a saját hírlapjait gyűjtenie).

Megfontolandó a használati kötelesempéldányok – amennyiben az új rendelet jogosnak ítéli fenntartásukat – néhány típusának megőrzési idejére csökkentést bevezetni.

4. Célszerű-e a könyvtári rendszeren belüli elosztás rendje? A mostani elosztási rend a mi területünkön célszerű. A használati köteles példányokból (2. sor) néhány dokumentumtípust illetően az elosztásban résztvevők köre bővíthető lenne.

A tiszántúli régió speciális helyzetben van: a KLTE Egyetemi Könyvtár egy teljes köteles sorral rendelkezik a használati mellett, s valamennyi kötelesempéldány szolgáltatásban részesülő könyvtár Debrecenben található. Ennek következtében a hírlapok vonatkozásában jelentős duplum anyaggal rendelkezünk. A Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár raktározási gondok miatt képtelen az összes megyei hírlap és közlöny tárolására (úgy érzik, nincs is rá igény). Szerintük elegendő lenne a régió vagy csak az adott megye kiadványait megkapni és megőrizni. Ez a szempont valószínűleg a többi régióban is felmerül: a használati sor regionális kiadványait csak az érdekelt régióba kellene elküldeni.

A műszaki irodalom használati sorát részben átveszi az Ybl Miklós Főiskola könyvtára, de jelentős részét, elsősorban a periodikus anyagot nem tudjuk kinek adni a régióban, kellő hasznosításuk jelenleg kérdéses.

Az időszaki kiadványok, különösen a napilapok, jellegüknél fogva gyorsan avul-

nak, felesleges tíz évig őrizni őket. Az őrzési határidőt a hírlapoknál és a gyorsinformációs anyagoknál egy-két évre lehetne csökkenteni és a folyóiratok, évkönyvek esetében is érdemes lenne elgondolkodni az optimális időtartamon (pl. három év).

Néhány kiadványtípus (hirdetési lapok, rejtvényújságok, műsorfüzetek) megőrzésére a tárgyévén túl egyáltalán nincs szükség.

5. A sajtótermékek előállítóinak a forgalmazás korlátozásához való igénye. A korábbi években felsőbb utasításra, politikai szempontok alapján korlátozták bizonyos dokumentumok hozzáférhetési körét. Ezeket a korlátozásokat ma már feloldották. Amennyiben maga a sajtótermék előállítója kívánja szűkíteni kiadványa nyilvános hozzáférhetőségét, hiszen eleve egy meghatározott kör számára adta ki bizalmas jelleggel, ezt a jogát tiszteletben kell tartani, s jogi garanciákkal is biztosítani kell. Ilyen esetben a későbbi kor számára való megőrzés lehet a fő cél, amelyet csak az előállító engedélyével szabadna kutatási vagy egyéb célból esetenként feloldani. Célszerű lenne megerősíteni azt a gyakorlatot, hogy a kiadvány borítóján jelzett „Belső használatra”, „Bizalmas” stb. korlátozást a könyvtár köteles figyelembe venni, és a könyvtárosok ezeket a dokumentumokat csak a kiadó engedélyével használhatják. Külön szabályozást igényel a hatóságilag betiltott periodikák kezelésének kérdése.

Összegezve véleményünket: A hungarikumok archiválásánál és nyilvántartásánál a fizikai teljességre való törekvés helyett a *reprezentativitást* kellene célul kitűzni, tekintve, hogy a kiadványtermés annyira felduzzadt és felhígult (egyre több az információs értékkel eleve nem bíró vagy gyorsan avuló periodika és egyéb kiadvány).

A gyűjtőkör nagysága, az őrzési helyek számának és idejének meghatározása szoros együttműködést és egyeztetést kíván az érintett könyvtárak részéről (különösen az OSZK és a DEK esetében).

Kialakítandó kategóriák: archiváljuk és feltárjuk; válogatva, reprezentatív jelleggel őrizzük és tárjuk fel; 1–3 évig őrizzük feltárás nélkül; csak a tárgyévben őrizzük feltárás nélkül; nem gyűjtjük.

A használati sor regionális anyagát csak az adott régió kapja meg. A helyismereti anyagok gyűjtését és szolgáltatását őrzési és feltárási kötelezettséggel a megyei könyvtárak vállalják fel.

Gondot kell másfelől az is, hogy *nem lehet érvényt szerezni a törvénynek, a magyar könyvtermés évek óta csonkán marad.* Ennek megoldása érdekében mihamarabb szükség lenne egy megfelelő érdekeltségi rendszer megteremtésére, pl. adójóváírás, a könyvpiacot átölelő tájékoztató, amely egyúttal reklám is, állami szubvenciók beiktatása stb. Nyugati mintára állandó jelleggel kellene létrehozni egy kereskedelmi jellegű „Books in Print”-kiadványt (a periodikákat is tartalmazná), amelyre történet már jelentős és elismerésre méltó próbálkozások. Ebben a reklám miatt (híradás a dokumentumról) az egyes kiadók és nyomdák érdeke szerepelni. A könyvtárak a kiadvány segítségével maguk dönthetnék el, hogy olvasótáboruk ismeretében milyen periodikákat és hány példányban szereznek be frissen, a megjelenés időpontjában. A kötelezpéldány beszolgáltatás csak archiválási célt szolgálna, természetesen alacsonyabb beküldési példányszámmal. A pillanatnyilag „ingyenes” használati sor kezelése, szétoztása, nyilvántartása, ide-oda utaztatása és a raktári férőhely biztosítása az óriási „töltelék”-anyag miatt valószínűleg többbe kerül az államnak, mintha a beszerzéshez nyújtana nagyobb segítséget az egyes könyvtáraknak!

Kiegészítésül: A Debreceni Egyetemi Könyvtár felveti a hazai CD-ROM-ok köteles példányonkénti beszolgáltatásának javaslatát. Ma már hazánkban is több CD-

ROM előállításáról van tudomásunk, ezek iránt egyre nagyobb a közönség érdeklődése. Mind az OSZK, mind a KLTE Egyetemi Könyvtára rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyek a CD-ROM-ok használatát lehetővé teszik. A nemzeti gyűjtemény teljessége is azt kívánja, hogy ez az információ-hordozó, mint típus is a teljesség igényével gyűljön a nemzeti könyvtárakban!

Végül, de nem utolsó sorban felvetjük a hazai dokumentumtermés könyvtári feldolgozásának kérdését, amelynek megoldása sokáig nem várthat magára. A jelenlegi gyakorlat gazdaságtalan, több intézmény (OSZK, KLTE, regionális könyvtárak) párhuzamosan elvégzik ugyanannak az évi kb. 10–12 ezer magyar nyomtatványnak a feldolgozását.

Reméljük, hogy az új kötelepéldány-törvény megoldást hoz a kötelepéldány beszállítás rendjére vonatkozóan, a számítógépes rendszerek elterjedése és ésszerű alkalmazása pedig a jelenlegi feldolgozási gyakorlat ésszerűsítésére.

Gomba Szabolcsné

Középtávú képzési koncepció

Vitaanyag

Bevezetés

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium Könyvtári Osztálya megbízásából készült a dolgozat – figyelembe véve a minisztériumból érkezett instrukciókat. Ezek szerint: „A tárgyalások megkezdéséhez szükségesnek látjuk olyan vitaanyag elkészítését, amely egyrészt leírja a képzés rendjét, tisztázza azokat a félreértéseket, amelyek ma a képzéssel közismertek, másrészt az oktatási rendszer új törvényei, az Európai Közösség képzési gyakorlata és a hazai könyvtári feladatok alapján javaslatot tesz középtávú képzési koncepciókra” – idézet a levélből.

Igyekeztünk megfelelni a megrendelésnek, s ha valaki azt vetné szemünkre, hogy ennél jóval kevesebbre tudunk vállalkozni, annak azt feleljük, olyan helyzetben vagyunk, amelyben saját pályánk körvonalait sem érzékeljük megfelelően: sok a bizonytalanság, a kiforratlan kérdés, jóllehet évek óta próbáljuk meglegelni a legbizonyosabban célhoz vezető utat.

Ennek jegyében szinte már menetrendszerűen 5–10 évenként készül koncepció a könyvtárosképzés megújítására, rendszerszerűvé tételére. (1. sz. melléklet)

A koncepciókról bizottságok értekeznek hosszasan, különböző szakértők csiszolják az anyagot, esetleg konferenciára is összehívják az érdekelteket, aztán lényegében minden marad a régiben, illetőleg, az érdekeltek saját pillanatnyi helyzetük szerint változtatnak az éppen érvényes erővonalak irányába. Tekintsünk bele az előzményekbe.

Magyarországon 1949 óta van iskolarendszerű – egyetemi szintű – könyvtárosképzés. 45 év elteltével még mindig arról beszélünk, hogy mi legyen a képzés tartalma, és milyenek legyenek a képzési keretek.

A gyakorló könyvtárosok, a „szakma” és a könyvtáros oktatók között évtizedek óta

konfliktusok feszülnek. A munkáltatók friss diplomásokat szeretnének alkalmazni, de ritkán jutnak hozzájuk. Nincsenek elegendően, és akik vannak, azok se mind könyvtárosként képzelik el a jövőjüket. Ha mégis könyvtárba kerül a végzett hallgató, többnyire mindkét fél, tehát a munkáltató is csalódott. Mindketten mást vártak, „nem ilyen lovat akartak”.

A gyakorló könyvtárosok és az intézményes képzéssel foglalkozók konfliktusait meg kell értenünk. Eltérő a helyzetük, más a nézőpontjuk, mások az ismeretekkel kapcsolatos orientációik. A gyakorló könyvtárosok pragmatikusok, nekik a közvetlen hasznosíthatóság a fontos. Az egyetemeknek azonban tudatosan kerülniük kell a prakticista szakképzést. Ugyanakkor magas szintű elméleti összefüggéseket, ismereteket, koncepciókat, széles látókört, problémaérzékeny értelmiségi szemléletet kell meggyökereztetniük. Ezt kívánna az említett bizonytalanság is.

A világ gyorsan változik körülöttünk. A változások nem hagyják érintetlenül a könyvtárakat sem. A folyamatos képzés létszükséglet. A változásokkal számolni kell, nem a mindenkori gyakorlatot kell az oktatásban első helyre tenni, hanem a viszonylag *stabil szakmai elveket és elméleti ismereteket*. Fel kell készíteni a hallgatókat arra, hogy a változásokat elkerülhetetlennek fogják fel, legyenek rugalmasak és alkalmazkodók, hogy megkönnyítsék a szükséges változásokat. A munkalélektanból tudjuk, hogy a változásoknak való ellenállás az energia és az erőforrások tékozlásához vezet. A könyvtárosképzés fontosabb annál, hogysem kizárólagosan az oktatókra bizzuk. A gyakorló könyvtárosoknak is legyen beleszólásuk. Kísérletet kell tenni az álláspontok közelítésére.

A képzés rendje

Hazai könyvtárosképzésünk három lépcsős szerkezetű vázra épül, bár ez valójában két szintet jelent. Mondhatni két szint+galéria. (Asszisztens – főiskolai – egyetemi képzés.)

A hármas osztódás megfelel az IFLA-ajánlásoknak, azaz a nemzetközi gyakorlatnak, és a könyvtárügy hagyományos tagozódásának. Ez a hármas struktúra távlatilag megfelelőnek tetszik.

A rendszerben idegen elem a tanítóképző főiskolákon folyó szakkollégiumi képzés, melyet a hatályos besorolási rendelet felsőszintű szakképzésnek minősít. Rendszerbeli szerepüket keresve a legkülönbözőbb képzési alakzatokat produkálják. Feladatuk eredetileg a tiszteletdíjas általános iskolai könyvtárosok felkészítése lett volna. (2. sz. melléklet.)

Az 1. számú melléklet a jelenlegi képzési rendet mutatja be – az iskolarendszerűt és az iskolarendszeren kívülit.

A 2. számú melléklet a jelenleg érvényben lévő „átjárhatóságot” illusztrálja.

A 3. számú melléklet a javasolt rendszert mutatja be. Ez két területből tevődik össze: a) elsődleges könyvtárosképzés; b) másodlagos könyvtárosképzés.

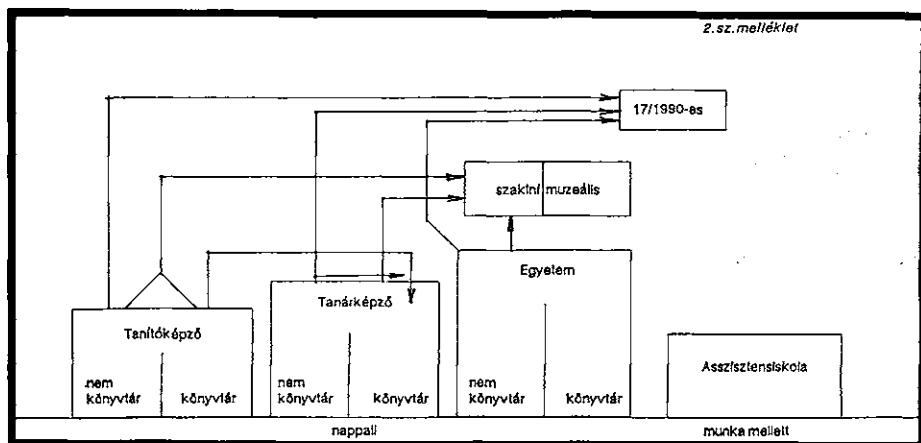
Elsődleges könyvtárosképzésnek azt hívjuk, amikor érettségi után a jelöltek továbbtanulásukat könyvtárosszakképzésként kezdik meg. Másodlagos könyvtárosképzésen pedig azt értjük, hogy érettségi után valamely más felsőoktatási intézményben folytatják tanulmányaikat, és csak ezt követően szerzik meg a könyvtári ismereteket.

1. sz. melléklet

Iskolarendszeren belüli képzés		Iskolarendszeren kívüli képzés (a 17/1990-es rendeleti szerinti)
PhD	ELTE BTK	
Posztgraduális	ELTE BTK	
(feltétel: felsőoktatási végzettség)	szakfelf. / muzeális	
Egyetem	ELTE BTK nappali KLTE TTK nappali + másoddiplomás	Felsőszintű szakfelfolyam (2 év) munkakörré képesít
Főiskola (tanárképző) 4 év	ELTE TKF nappali + másoddiploma Szombathely Nyíregyháza Szeged Eger	
Főiskola (tanítóképző) 3-4 év	Jászberény Baja Békéscsaba Esztergom Zsámbéki stb	Asszisztentskola Feltétel: érettség + könyvtárosi munkakör Szakmunkásképzés: könyv- és papírrestaurátor raklárkezelő
Feltétel: érettség		

Az elsődleges könyvtárosképzésnek szintén két formája van: iskolán belüli és iskolarendszeren kívüli képzés.

Az iskolarendszeren belüli képzés – akár egyetemi, akár főiskolai szakon történik, első két éve jelentené a könyvtári szakismereti minimumot, amit minden hallgatónak el kell sajátítania. Ezt követően eldöntheti a hallgató: folytatja-e tanulmányait a főiskolán, illetve egyetemen avagy könyvtárosként korábban elhelyezkedik. Ebben az esetben féléves program szerint, könyvtári gyakorlat után könyvtárasszisztens vizsgát tehet a 17/1990-es rendelet szerint kijelölt központi vizsgabizottságot működtető szervnél.

Az egyetemi és főiskolai képzés folytatásához kívánatos többféle szakirányultságot beépíteni (pl. közművelődési, szakkönyvtári, könyvtárostanári stb.). Emellett a képzés – jellegének megfelelően – általános maradhatna.

A munka melletti asszisztensképzés két és fél éves (1100 órás) tantárgyait a főiskolán lehetne kiegészíteni további 2,5 éves időtartamban (ld. szegedi főiskolai képzés!).

Az egyetem, főiskola könyvtárosi diplomája után következhet az új diplomát nem jelentő, posztgraduális szakspecifikus képzés, illetve a tudományos fokozatot előkészítő PhD kurzus.

Az eredetileg nem könyvtárszakon tanultaknak csak a saját iskolafokozatuk szintjén lehet másoddiplomát szerezniük – és csak iskolarendszeren belül. Ha ellenben megelégszenek egy szűkebb szakterülettel, akkor továbbra is szerezhettek egy-egy munkakörre képesítést. Ez a végzettség mindig csak adott munkaterületre vonatkozik, és iskolarendszeren kívüli képzési forma.

Rendszertani zavarok és a kibontakozás lehetőségei

(A képzési rendszerrel kapcsolatos követelmények)

Az egyes szakmai ismeretszintek *egymásra épülése*, a tantervek ehhez igazodó összehangolása még sok kívánnivalót hagy. Az erre irányuló törekvések évek óta meg-megújulnak.

1988-ban a minisztérium, az egyetem és a KMK konferenciát szervezett Jászberényben a kérdés tisztázására. A hatás nem számottevő. A képzési bizottság erre mutató szándékai se hoztak kézzel fogható eredményt.

Az ELTE évek óta igéri a másoddiplomások és a tanárképző főiskola könyvtáros oklevéllel rendelkező képzésének szétválasztását – mégis, mind ez ideig, a kétfajta képzés összerosódik (ld. szakinformátor képzés – a jelentkezés feltétele felsőfokú iskolai végzettség!).

Teendők

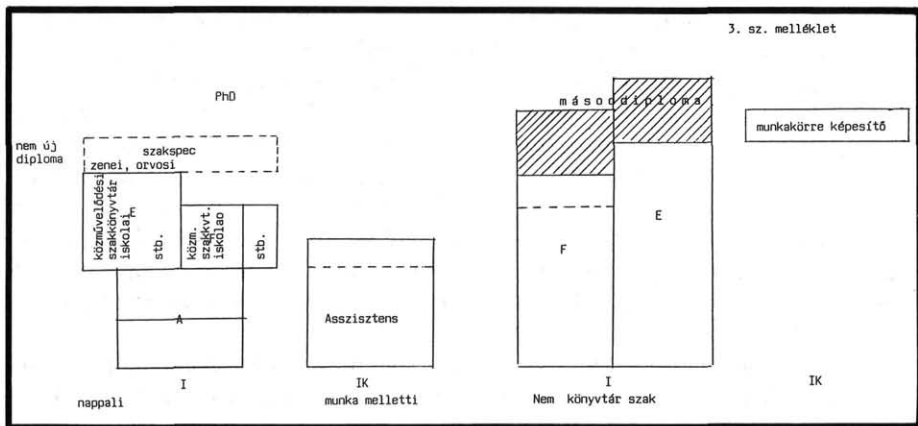
Első feladatcsoport: A fővonal kitisztítása.

- Készüljön el a tananyag tárgyszójegyzéke;
- határozzuk meg, mi tartozik az alapstúdiumba, mi a könyvtárosi minimum, amit minden szinten tanítani kell;
- fogadjuk el, hogy a főiskolai képzés és az egyetemi képzés nemcsak tananyag-mennyiségben, hanem annak összetételében és az oktatás jellegében is eltérő. A tananyag megközelítésében is vannak különbségek; a főiskola gyakorlati szakembereket képez, az egyetem szerepéből adódóan elméletibb;
- ezek után lehet a képzést összehangolni, a szinteket elkülöníteni. (Ld. a 3. sz. mellékletet!)

Második feladatcsoport. A mellékvonalak kitisztítása.

- Teremtjük meg az átjárhatóságnak nemcsak a lehetőségét, hanem világos rendjét is a felsőoktatási törvény adta keretek között!

A lépcsőfokok:

– a tanítóképző főiskolák szakkollégiumainak ismeretanyagát a tanárképző főiskolákon jól illeszkedő kiegészítő tantervvel lehessen kapcsolni;

– a tanárképző főiskolák könyvtárszakát pedig az egyetemen a fentiekhez hasonlóan külön erre a célra tervezett tantervvel egészítsék ki;

– válasszuk ketté az azonos szintű másoddiplomás, és az új lépcsőt jelentő kiegészítő képzést (a KLTE ebben a tekintetben példászerűen konzekvens);

– válódni szakspecifikus stúdiumokat honosítsanak és hirdessenek meg, akár az oktatói intézményekben, egyetemeken, akár azokon kívül, de konvertibilis tartalommal. Ez egyetemi és a főiskolai alapokra épülne, és egy speciális területre bővítené ki az ismeretanyagot. (Ld. munkaköri szakképzés!)

A továbbképzésben a szakspecifikációt ellátó tanfolyamokat, melyek egy bizonyos szakismereti ág folyamatos korszerűsítését hivatottak biztosítani, az általános alapvégzettségüktől függetlenül, minden felsőfokú könyvtáros számára (megkülönböztetés nélkül) hozzáférhetővé kell tenni.

Harmadik feladatcsoport: Az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli képzés átjárhatóságának megvalósítása.

Az iskolarendszerű képzést a felsőoktatási törvény, az iskolán kívüli képzést a szakképzési törvény és a 17/1990-es művelődési és közoktatási miniszteri rendelet szabályozza. A 2/1993-as képesítési és besorolási rendelet mindkettőt figyelembe veszi és elismeri. Van emlékünkről, hogy az iskolarendszeren kívüli képzés hátrányos megkülönböztetése milyen képtelen és igazságtalan helyzeteket eredményezett a korábbi években. Ezt elkerülendő, követelmény ezen a téren is a nyitott folyosó elve, vagyis a képzés átjárhatóságának biztosítása.

Ezért az asszisztensképzés ismeretanyagát (könyvtárosi minimum) célszerű beépíteni a felsősintű képzés első négy szemeszterébe, hogy a nappali képzés keretében is lehessen ilyen végzettséget szerezni. Ha valaki a nappali tanulmányait 2 év után befejezi, és könyvtárban helyezkedik el, egy kötelező 1/2 éves szakmai gyakorlat után módja legyen asszisztens vizsgát tenni a központi vizsgabizottság előtt. És viszont – ha könyvtári alkalmazásban munka mellett elvégzi valaki az asszisztens iskolát, felvételizhessen a főiskolára. (Ld. a Szegedi Juhász Gyula Főiskola gyakorlatát!) Ehhez azonban felülvizsgálandó az asszisztens képzés tanterve, időtartamát is módosítani lehet 2,5 évre.

– A munkakörre képző felsőszintű tanfolyamok közül néhányat szakspecifikussá lehetne fejleszteni és iskolai keretek közé illeszteni.

Negyedik feladatcsoport: A képzés szellemi műhelyeinek rangemelése.

Kevés számú, de jól felszerelt, és felkészült tanárokkal dolgozó képzési hely legyen, jól ismerhető tulajdonságokkal. Talán könnyű egyetérteni ezzel, a valóság azonban más. Gombamód szaporodnak a képzési kísérletek. Egy-két fős főiskolai tanszékek vállalkoznak olyan igényű képzésre, amit képtelenek tisztességesen ellátni! A képzés színvonalának szakmai garantálása látszik kívánatosnak. A felsőoktatási törvény előírja az akkreditációs feladatokat. Félő, hogy ennek csak formális lesz a szerepe. Ha túl sok helyen folyik könyvtárosképzés, a színvonal sem garantálható. Sőt, bizonyos, hogy elkerülhetetlenül csökkenni fog. Ez nem szorul további indoklásra. (Jelenleg az érintett tanszékek ezt a dilemmát úgy próbálják megkerülni, hogy a követelményeknek formálisan tesznek eleget, valójában ők maguk is elégedetlenek teljesítményükkel.)

Ötödik feladatcsoport: A pályatársak szíves fogadása.

A pályaválasztás évtizedek óta arra figyelmeztet, hogy a könyvtáros nem születik, hanem „lesz”. Ismereteink szerint megnövekedett azoknak a száma, akik valamilyen más főiskolai, egyetemi diplomával rendelkeznek és könyvtárban dolgoznak, könyvtárosi végzettség nélkül. A *másoddiplomás képzés* és a munkakörre képesítő tanfolyamok felvevő kapacitását növelni kell. Szélesíteni kívánatos a posztgraduális képzés kereteit az egyetemi tanszéken.

Az egyetemek és főiskolák könyvtár szakán végzettek számára tág lehetőséget kell biztosítani a *szakspecifikus* képzést nyújtó 1–2 éves tanfolyamokon. Megszervezése úgyszintén szükségesnek látszik a továbblépés érdekében a PhD fokozat megszerzése mellett. A PhD tudományos elméleti irányultságú, a szakspecifikus képzés a gyakorlati szakembereknek jelenthetne továbbtanulási lehetőséget.

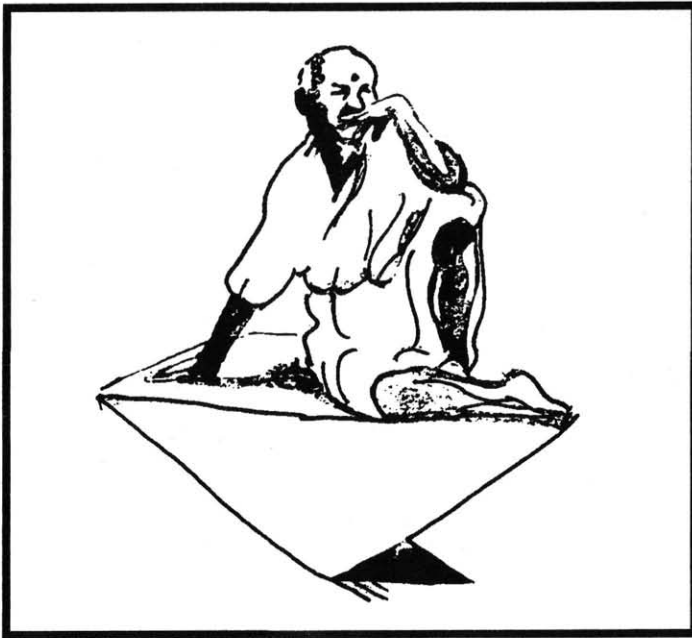
Hatodik feladatcsoport: Mit oktassunk, hogy oktassunk?

Az oktatás *belső feltételrendszerének* megváltoztatása részben a költségemelésben, részben magukon az intézményeken múlik. Mit tartanak fontosnak, mennyire adnak a tisztességre, igyekeznek-e átfogóan megalapozni műhelyszellemüket, hogy előkészítsék a hallgatókat az önálló életre, a tanulásra, a szakmai alkotókészségre és a munkakör változtatására. Ki tudják-e fejleszteni a hivatástudatot, a hajlandóságot a megújulásra, a szakma korszerűsítő előbbrevitelére? Képesek-e az intézmények tantervei változtatásokon túli tantárgyi revízióra, meg tudják-e találni a megfelelő módszereket a tárgyak oktatásához?

A képzés tartalmi továbbfejlesztése, a képzés szakmai színvonalának emelése téren, a felsőoktatási törvényben szereplő „Akkreditációs Bizottságoknak” bizonyára fontos és meghatározó szerepük lesz.

A könyvtáros- és informatikusképzés struktúrája és tartalma erősen módosulni fog a következő évtizedekben, ahogy az ország egyre inkább információs társadalommá válik. A fiatal nemzedékek egyre növekvő mértékben ennek a társadalomnak lesznek a hívei, Garfield szavaival: „a szükséges információ gyors és kényelmes szolgáltatása mindennapi dologgá válik”.

A számítógépes és kommunikációs technológiák rohamos fejlődése a szakma minden területét átalakítja. A felsőfokú könyvtárosképzésben egyrészt a meglévő kurzusok tartalma jelentősen kibővül a technológiai komponensekkel, másrészt az oktatásban nő az új kurzusok szerepe (rendszerelemzés, rendszerszervezés, online informá-

ciókeresés, szoftverfejlesztés, adatbázisok üzemeltetése stb.). A hagyományos tárgyak időszerűsége és népszerűsége csökken. Hiba volna azonban elhanyagolni az olyan „tradicionális” tárgyakat, mint a formai feltárás és az osztályozás, az információ megszervezése a könyvtári szolgáltatások alapja. A számítógépek alkalmazása aligha módosítja az alapvető információs szervezési elveket. A történeti szemlélet kialakítása pedig csak a történelem tanulmányozásával érhető el.

Hetedik feladatcsoport: A szakmai színvonal emelése.

Tantervi revízió, korrekció, tantervelemzések szükségeltetnek. A nemzetközi téren történő változásokat a kooperációs képesség érdekében szorosan követni kell.

Az iskolarendszerű képzés és továbbképzés, valamint az iskolán kívüli képzés és továbbképzés egymáshoz való szervezeti közelítése tartalmi oldalról is megoldást követel. *(Ld. 3. sz. melléklet!).*

Bizonyos, hogy a képzés tantervi felépítését meg kell változtatni, kiváltképpen a felső szinteken. A leíró, egymásra épülő stúdiumok helyett a problémaközpontú, koncentrikus struktúra felé célszerű haladni.

– Eseményképünk legyen a művelt, nyitott szellemű, igényes, jó színvonalú, tájékozott, attraktív, hivatástudatra nevelni képes *sikeres tanár*. Azok tanítsanak, akik nemcsak tudják a szakmájukat, de szeretettel át is tudják adni másoknak a tudást, és gondolkodásra tudják szoktatni a hallgatókat. Szomorú élmény az olyan tanár, aki nemcsak az órán, de még a vizsgán is a jegyzeteit silabizálja. Hiba és hitelrontás, ha többet várunk a hallgatótól, mint amennyire magunk képesek vagyunk.

– Csak az oktathasson, aki a „szakma” által delegált zsűri előtt bizonyította, hogy azt a tárgyat, amit tanítani kell, tudja is, és tájékozott annak újdonságaiban. Lehet,

hogy valaki egyetemi diplomával, tudományos fokozattal rendelkezik, de életében nem dolgozván könyvtárban, nem tudja hitelesen tanítani pl. a formai feltárást.

– Hasonló célt szolgál az azonos tárgyat oktatók rendszeres és állandó kapcsolata egymással. Egyeztető fórum működtetésére kísérletet tett a KMK a 80-as évek végén, de akinek igazán szüksége lett volna rá, elbliccelte vagy nem is jelentkezett.

– Senki ne tanítson kettőnél több tárgyat! Minden tárgy valójában külön tanárt kíván. Ne áltassuk magunkat, hogy polihistorok vagyunk. Hívjunk meg külső szakembereket, bízzunk meg szakértőket, hacsak lehetséges.

– A képzés módszertanában is változások szükségesek. A tantárgyak egyedi sajátos didaktikát kívánnak. Az előadásos módszert váltsa fel a személyes élményt adó tudásszerzés felkínálása. A könyvtárosképzés ügyének szószólói mindig szívesen hivatkoznak arra, hogy ez ugyanolyan, mint bármely más értelmiségi pálya, bármely más foglalkozás, amelyhez huzamos előtanulmány és utánpótlás szükséges.

A valóság az, hogy egyrészt ugyanolyan, mert huzamos előtanulmányok és rendszeres utóképzés szükségeltetnek a pálya biztonságához, másrészt nem ugyanolyan, mert a legtöbb szellemi foglalkozáshoz vezető úton egy bemenet van és a pálya maga szigorúan védett, míg a könyvtáros pályára több kapun is kell a belépést biztosítani, mert a könyvtáros hivatás vállalását az arra való szellemi emberek ritkán szokták tizennyolc évesen megkívánni.

A pályának ez a sajátossága nem tompul a múlt időben, hanem erősödik. Ezt látjuk a külföldi példákon is. A képzésnek tehát olyannak kell lennie, hogy a pályán való biztonságos közlekedésre készítsen fel, tekintet nélkül arra, hogy ki melyik kapun lépett be a pályára. Ehhez világos, jól áttekinthető rendszert kell kialakítani, nem a régi elvetése árán, hanem annak ésszerű átalakításával, a feleslegessé vált eszmék elvetésével, az életképes újak beépítésével.

Dr. Csapó Edit

Könyvtárosképzés Magyarországon

„Könyvtárosság: egy szakma visszaszorulóban?” (Librarianship: a profession in retreat?), „Fal nélküli könyvtár” (Library without walls), „Könyvtárosság: egy női szakma halála” (Librarianship: the erosion of a woman’s profession), „A közművelődési könyvtárak jövője: változó célok és szerepek” (The future of public libraries: changing goals and roles) – csupán néhány cím a januárban az OSZK-ban megrendezett könyvtáros-konferenciáról, de ezek is érzékeltetik, milyen alapvető változáson mennek keresztül napjainkban a könyvtárak, így természetesen a könyvtáros-szakma is. S hogy mindezen változások előtt valóban felkészült könyvtárosok álljanak, akik adekvátan tudnak reagálni a felmerülő újabb és újabb igényekre, azért elsősorban a könyvtárosképzés felelős – valamennyi szinten: alsó-, közép- és felsőfokon. Mert ahogyan *Tom Wilson* mondja egy még 1988-ban írt cikkében: „teljesen irreális dolog azt várni az emberektől, hogy fogadják el az új dolgokat, új elvárások szükségességét, ha nem készítjük fel őket megfelelően”. (Ennek fontosságát jelzi egyébként az is, hogy a fent említett konferencia egyik szekciója – workshop – éppen a képzés átalakulásával, lehetőségeivel foglalkozik.)

Mi jelenthet problémát a változásokhoz igazodó képzés kiépítésében?

1. *A személyi tényező:* Elsőként a hallgatókat – illetve a potenciális hallgatókat – említeném. Ahogy arra *Papp István* is felhívta a figyelmet, jelenleg elsősorban a humán érdeklődésű, introvertált emberek jelentkeznek könyvtárosnak. Ezt a tendenciát erősíti a könyvtárosról a társadalomban kialakult kép is: bárkinek mondom, hogy könyvtáros szeretnék lenni, mindenki azt kérdezi (kortól, nemtől, érdeklődési körtől és végzettségtől függetlenül), hogy „És mit fogsz ott csinálni? Olvasni?” Értsd tehát: könyvtárosnak az való, aki szeret olvasni, szereti az irodalmat és 6 dioptriás szemüvege mögül felcsillanó szemekkel böngészi a minél régebbi könyvritkaságokat, kutatgat a poros polcokon. Akit tehát inkább a természettudományok érdekelnek, a modernebb technikák stb., az általában messziről elkerüli a könyvtárosképzés intézményeit. Pedig rájuk is nagy szükség van – illetve lenne –, hiszen például egy természettudományi szakkönyvtárban ők fognak tudni legjobban tájékoztatni, a könyvtár anyagát is leginkább ők fogják tudni feldolgozni, s a „legfelhasználóbarátabb” módon hozzáférhetővé tenni.

Másik oldalról megközelítve ugyanezt a problémát: a napokban beszéltem egy az Akadémiai Könyvtárban dolgozó, ELTE TTK-t végzett (biológus) lánnyal. Véletlenül került a könyvtárba, s így természetesen nincs könyvtáros diplomája. Most, a közalkalmazotti törvény miatt, elvégeztetnek velük egy szakirányú tanfolyamot is (ugyanis többen vannak hasonló sorsúak) s ő berzenkedve mondta, hogy képzeljem el, amint ő a természettudományos érdeklődésű és végzettségű szakember bölcsész témából vizsgázik és ír szakdolgozatot!

2. *Hibás szemlélet a könyvtárosszakkmáról.* A probléma tehát elsősorban az, hogy az egyes képző intézmények nem érzékeltek kellőképpen a felvételi tájékoztatókban a könyvtártudomány határtudomány jellegét, s így maguk is megtámogatják a könyvtárosság *kizárólagosan* bölcsészeti szemléletét. Így alakul ki aztán az az ördögi kör, amelyből nagyon nehéz lesz – de muszáj – kilépni: nevezetesen, hogy hiába szerelik fel az egyes tanszékeket a legmodernebb technikákkal és berendezésekkel (itt elsősorban a számítógépekre gondolok), hiába próbálják az anyagot korszerű, informatikai irányban bővíteni, ha a jelentkező hallgatók alapvetően idegenkednek mindentől, úgy érzik, hogy az ő érdeklődésüktől ezek távol állnak. Nem akarom persze azt állítani, hogy nem történtek lépések ennek a szemléletnek a megváltoztatására. Az ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszéke pl. ismertetőt küldött szét a tavalyi tanévben az ország valamennyi középiskolájába, s ez már erőteljesen hangsúlyozta a nem humán érdeklődésűek számára is vonzó képzési lehetőségeket. A főiskolákon működő könyvtártudományi tanszékek is kiegészítették nevüket az informatikai jelzővel. Mindez azonban még nem elég. A szakpárosítási lehetőségekkel is ki kéne fejezni szakmánk sokirányúságát, hiszen jelenleg elsősorban magyar, történelem és nyelvszakokkal áll párban a könyvtárosképzés. Erre természetesen lehet azt mondani, hogy nincs elég jelentkező az egyéb szakpárokra, de ha nem is adnak lehetőséget, akkor ez nem fog megváltozni. A fent említett bűvös kört csak az intézmények oldaláról lehet megbontani, valószínűtlen ugyanis, hogy pusztán konferenciák és szakfolyóiratok hatására megváltozna a társadalomban kialakult kép.

3. *Egyszakosság az egyetemen.* Egy másik súlyos – az egyetem által a hallgatóknak felkínált lehetőség miatt egyelőre csak az ELTE BTK-n működő tanszéken jelentkező

– gond gyökerét is ebben a hamis képben találjuk meg. Az egyszakosságra gondolok, amelyről *Biegelbauer Pál* 1988-ban még így írt: „a könyvtárosképzés illetékesei nem tervezik a felsőfokú könyvtárosképzés egyszakossá tételét. Ennek elvi indoka az, hogy az ismeretek és ismerethordozók hatékony közvetítése csak az adott ismeretekben való felsőfokú jártasság révén lehetséges.” (Kiemelés tőlem.) Most, 1994-ben azonban az egyszakosság már létezik, és éppen az országban jelenleg egyedüli egyetemi szintű könyvtárosképzésben. Hogy mennyire jó egy jövőbeni tanárnak, ha csak egy szaktárgyból van diplomája, az is vitatható, de egyértelműen rossz hatású ez egy könyvtáros esetében. A tanszéken ugyanis – az általános tévhitell ellentétben – nem oktatnak irodalmat, történelmet stb., hanem csak – éppen a könyvtártudomány határtudomány jellege miatt – különböző technikákat az információk, dokumentumok gyűjtésére, feldolgozására és a róluk való tájékoztatásra. Ahhoz azonban, hogy ezeket rendeltetésszerűen tudja valaki használni az kell, hogy legalább egy szakterületen megfelelő jártassággal rendelkezzen (a fent idézett cikk is ezt hangsúlyozza). Csak ekkor nem állhat elő az a helyzet, amelyet egy könyvtárban tapasztaltam: egy könyv feldolgozását két ember végezte, mivel az, aki ismerte ennek technikáját, nem értett a témához, a szakértő pedig nem volt tisztában a könyvtárakban használatos leírási, feldolgozási szabványokkal.

Jelenleg a kb. 40 első- és másodéves egyetemi könyvtároshallgató közül tíz alatt van azoknak a száma, akik a könyvtáron kívül más szakra is beiratkoztak. Ezen igyekszik változtatni a tanszékvezető azzal, hogy jövőre szakfelvételi kényszerrel hirdeti meg a felvételt, azaz vagy egy másik „A” szakot (bárki jelentkezhet rá), vagy legalább másodévben egy „B” (csak egyetemi hallgatóknak meghirdetett) szakot kell végezni a könyvtár szak mellett. De így van ez más országokban is, ha a határainkon kívülre tekintünk. Ahogy *Biegelbauer Pál* írja: „a fejlett könyvtárüggyel rendelkező országok könyvtárosképzésében valamely szaktudomány oktatása mellett nyújtanak könyvtártudományi ismereteket”. (Kiemelés tőlem), tehát az előttünk „példaképül” álló országokban schol sem lehetséges csak könyvtárosképzésben részt venni (ez természetesen a felsőfokú képzésre vonatkozik).

4. Az oktatási rendszeren kívüli képzés legfőbb problémája: milyen szintű végzettséget nyújt? Bár a művelődési és közoktatási miniszter 17/1990. (XII. 20.) sz. MKM rendelete pontosan meghatározza az ezen szakképzések által nyújtható végzettségi szinteket, mégis sok a vita és ellenézés e körül. A probléma gyökere az, amit *Szabó Attiláné* így fogalmazott meg: „bár a rendelet kimondja, hogy ez a tanfolyam középfokú szakképzés, de a követelményrendszer a főiskolákét célozza meg (óraszámban is)”. Hasonlóak a gondjaik azoknak is, akik a KMK által szervezett asszisztensképző tanfolyamra járnak. Előttük ugyanis 2 évvel ezelőtt – amikor jelentkezni kellett – felcsillantották azt a reményt, hogy a tanfolyamot néhány évvel megfejelve főiskolai végzettséghez juthatnak. S hogy ez nem csak félreértés volt a jelentkezők részéről, igazolja *Varga G. Károlyné* írása is, amelyben ez áll: „a képzés legnagyobb problémája ma (...), hogy az új könyvtáros-asszisztens képzés nagyon sokat markol, (számítástechnika, idegen nyelv, szakdolgozat), de lehet, hogy keveset fog. Ilyen sok elméleti és gyakorlati tanulóval »csak« közép fokú végzettséget ad, de talán titokban magasabb képesítést céloz meg, mint az egyetem. *Ismerve képzési anomáliáinkat, úgy gondolom, hogy ennek a képzésnek van egy titkolt »célja«, mégpedig az, hogy idővel felsőfokúvá próbálja emeltetni a szintet (...)*”. (Kiemelés tőlem.) S jelenleg mi a helyzet? A főiskolák közül egyedül a szegedi fogadja az itt végzetteket, de az is csak fél-

venként 30 000 Ft-os tandíjjal. (A főiskolai végzettség megszerzéséhez pedig még 3 évet kell tanulniuk.)

Természetesen érthető az az álláspont, hogy aki főiskolai vagy egyetemi végzettségre pályázik, az sikeres felvételi vizsga után ezt az egyes intézmények nappali tagozatán szerezhesse meg, de ez esetben ne hirdessenek meg úgy egy középfokú tanfolyamot, hogy az némi plusz tanulóval szintén felsőfokú végzettséghez juttathatja elvégzőjét. (Hasonló a témája annak a vitának is, amelynek azok lehetnek tanúi, akik elolvassák a *Könyvtári Levelező/lap* 1990/3. számában *Tóth Gyula* kissé gunyoros cikkét, illetve az erre válaszként *Seressné Barta Ibolya* tollából született indulatokat sem nélkülöző írást, amely ugyanezen évfolyam 10. számában jelent meg.) Ez a kérdés is természetesen az új közalkalmazotti törvény miatt éleződött ennyire ki, hiszen mindenki szeretne jobb besoroláshoz jutni.

Egy másik probléma a középfokú asszisztensképzéssel kapcsolatban a tandíj. Akik elkezdték ezt a tanfolyamot, úgy tudták, hogy féléves tandíjuk 16 000 Ft. Most, a félévi vizsgák során kibukott 4 hallgató, s mivel a tandíjat úgy állapították meg, hogy a tanfolyam költségeit osztották a jelentkezők számával, így a bennmaradóknak kell állniuk a kiesettekre jutó részt is, azaz tandíjuk a következő félévre jelentősen emelkedett. Ez a menet közbeni egyoldalú szerződésmódosítás azért különösen kegyetlen, mert nem ad választási lehetőséget az érintetteknek, ugyanis ha megtagadják a megemelt összeg kifizetését, akkor a tanfolyam megszűnik.

Mindezen problémák után azonban nézzük, hogyan is fest a könyvtárosképzés napjainkban Magyarországon!

Könyvtárosképzés az oktatási rendszeren belül

1. Egyetemi szintű képzés. (Lévéen, hogy magam is ebben a képzésben veszek részt, erről tudok a legtöbbet, s így ebben a dolgozatban is ez a legérdekesebb.)

Magyarországon ma csak a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán létezik ilyen szintű képzés. (A KLTE-n folyó képzés más jellegű.)

Ez szerintem elegendő is kis országunk egyetemi végzettségű könyvtárosszakember igényeinek kielégítéséhez, feltéve, ha van elegendő hallgató – azonban az elmúlt években ez vált kérdésessé (pl. a most 3. évesek csupán hárman vannak). Ezt az igencsak lecsökkent létszámot sikerült megnövelni azzal, hogy a tanszék külön könyvtáros-felvételit dolgozott ki az ide jelentkezők számára, azaz már nem kell magyarból felvételiznie annak, aki könyvtáros akar lenni. (Ez egyébként segítheti az előző fejezet 2. pontjában említett probléma leküzdését is.) Szintén hozzájárult a létszámnövekedéshez az egyszakosság engedélyezése is, ez azonban nem bizonyult sikeres döntésnek (de erről már szintén szóltam az előzőekben).

Jelenleg még nem különül el a különböző könyvtári szakemberek képzése (mint például Németországban), de a reformterv már lehetővé teszi a hallgatók számára, hogy bizonyos mennyiségű alapkurzus elvégzése után szakosodjanak informatikai vagy könyvtártörténeti irányban. Ez hasznos lehet olyan szempontokból, hogy mindenki az érdeklődésének leginkább megfelelő tárgyakkal foglalkozhat, lesz ideje igazán elmélyülni egy-egy területen, s nem kell számára esetleg feleslegesnek tűnő tudásanyag megszerzésére időt és agykapacitást vesztegetnie. Ahol azonban esetleg

hátrányos lehet, az az elhelyezkedés, hiszen így szükségszerűen leszűkül azon állások köre, amelyet a végzett, diplomával rendelkező könyvtáros betölthet. Mégis úgy hiszem, erősebbek a pro-, mint a kontra érvek, napjainkban ugyanis már nem igazán lehetséges „univerzális” szakemberek kiképzése, s többet érünk azzal, ha valaki egy szakterületen valóban jártas, mint ha sok területet ismer ugyan, de mindegyiket csak kevésbé.

Jelenleg az 1160 órás képzési időből mindössze 400 óra a gyakorlat, s én ezt kevésnek érzem. Többen, több helyen is hangsúlyozták a gyakorlat és elmélet egybeépítésének fontosságát, de ez véleményem szerint még nem igazán valósult meg. Az elméletben megtanult ismereteket hasznos lenne rögtön a gyakorlatban is megnézni és kipróbálni, így könnyebben is rögzülnének, s valószínűleg kevésbé is felejténék el őket. Ebből a szempontból a hollandiai modell a legszimpatikusabb, ahol rögtön a képzés legelején 6 hetes gyakorlaton kell részt venni tájékozódás céljából, menetközben vannak ún. „felfrissítő kurzusok” (tezauruszkészítés, adatbázis-építés stb.), s a 3. évben újabb 12 hetes gyakorlat, amely után már valóban tájékozottan dönthet a hallgató, milyen irányban kíván szakosodni. Ami szintén nagyon tetszik nekem a holland könyvtárosképzésben, az az ún. általános tudáshoz kapcsolódó tárgyak oktatása: könyvtárigazgatás, pénzügy, marketing stb. Marketing van a mi tanszékünkön is, a többi azonban teljesen hiányzik, holott ma már nem ritka, hogy egy könyvtárosnak – különösen vezető beosztásban – értenie kell a pénzügyekhez, a gazdálkodáshoz is. Ezen tárgyak oktatásával is közelíteni lehetne az elméleti anyagot a gyakorlathoz.

Szintén jó lenne az, ha – hasonlóan a Műszaki Egyetemen szokásos rendszerhez – a tanulmányok 3+2 (vagy 1) éves rendben oszlanának meg (ld. a holland 3+1 éves rendszert), ahol is a 3 éves alapképzést követné a specializáció, de úgy, hogy három év után középfokú végzettséget igazoló diplomát lehetne szerezni, esetleg egy „kis szakdolgozat” írásával (ld. műegyetemi üzemmérnöki oklevél). Így ugyanis ha valaki menet közben dönt úgy, hogy tanulmányait nem akarja tovább folytatni, akkor hiába tanult addig három évet az egyetemen, hiába van mindazon ismeretek birtokában, amelyek a középfokú képesítés megszerzéséhez szükségesek, elhelyezkedésekor akkor is csak mint érettségizettet sorolják be.

Főként tapasztalatszerzés szempontjából nagyon hasznos az egyetem hagyományosan jó kapcsolata a norvég könyvtártudományi főiskolával (gyakorlatilag minden évben szerveznek egy oslói tanulmány-utat, s a norvégok is évente elhozzák diákjaikat Budapestre), s ugyanezért voltak jók az idén véget ért TEMPUS program keretében lezajlott „csere-tanulmányok”: 2–2 hallgató mehetett ki 2 hónapra Hollandiába, illetve Németországba, s ugyanígy érkeztek hozzánk is ezekből az országokból. Külföldi szakemberek tartottak szemináriumokat, illetve tanfolyamokat, megismertette minket is a hipermediával, az elektronikus levelezéssel, az új könyvtári trendekkel és az együttműködési irányokkal, illetve lehetőségekkel. Ezekben a tanfolyamokon a legnagyobb problémát a megfelelő szintű nyelvtudás hiánya okozta, de idővel talán ez is eltűnik, köszönhetően az egyetem által megkövetelt nyelvvizsga-szerzési kötelezettségnek.

A nappali tagozatos alapképzésen kívül az egyetemen folyik posztgraduális képzés is, illetve a későbbiekben ún. magiszteri képzésre is lehetőség lesz. A jelenleg még létező ún. kiegészítő képzés azonban meg fog szűnni, helyét az előbb ismertetett képzések veszik át.

Szintén az egyetem működteti a muzeális gyűjteményi könyvtárosi képzést, amely a miniszteri rendelet szerint (17/1990. sz. MKM rendelet) felsőfokú szakképzés.

2. *Főiskolai képzés.* Kilenc főiskolán van lehetőség a könyvtárosdiploma megszerzésére, ezek a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kara, a szombathelyi Berzsenyi Dániel, a nyíregyházi Bessenyei György, az egri Eszterházy Károly és a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, továbbá Kaposvárott a Csokonai Vitéz Mihály, Baján az Eötvös József Tanítóképző Főiskola, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola és végül a Kőlcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola Debrecenben. A lehetséges szakpárosítások között azonban csak a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán és az ELTE TFK-án szerepelnek természettudományi tárgyak – az előbbin biológiát és számítástechnikát, az utóbbin matematikát lehet a könyvtár mellé fölvenni. (Egyébként pedig magyart, történelmet és különböző nyelveket tanulhat a hallgató könyvtári stúdiumaival párhuzamosan.) A tananyagban valamennyi főiskolán szerepel most már a hagyományosnak mondható tárgyak (könyvtártörténet, könyvtárтан, olvasásismeret, bibliográfiai leírás, osztályozás) mellett a modern információs technikák oktatása, a számítógépekkel való ismerkedés (megismertetés).

3. *Gimnáziumi középfokú képzés.* Korábban egyes gimnáziumokban lehetőség volt arra, hogy a tanulók speciális fakultáció keretében könyvtárkezelői képesítést szerezzenek, ez azonban úgy tűnik, mostanra megszűnt, én legalábbis a különböző felvételi tájékoztatókban nem találtam nyomát.

Könyvtárosképzés az oktatási rendszeren kívül

1. *Alapfokú tanfolyamok.* Szinte valamennyi megyei könyvtár szervez dolgozói számára alapfokú könyvtárkezelői tanfolyamokat, ún. „gyorstalpalókat”. Budapesten a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is szervez ilyeneket minden évben, a könyvtári raktárkezelői és a papír- és könyvrestaurátori oktatást pedig az OSZK felügyeli.

A tananyagban azonban itt is fokozatos változtatások történnek, hiszen ahogy azt *Szita Istvánné* is hangsúlyozza, szükség van arra, hogy ha alapszinten is, de tisztában legyenek a dolgozók az új – könyvtárakra vonatkozó – jogszabályokkal, törvényekkel, a könyvrendelés hagyományos és újabb lehetőségeivel, s hogy legyen némi betekintésük a nagyobb könyvtárak által nyújtott szolgáltatásokba.

2. *Középfokú tanfolyamok.* Fő felügyeleti szervük az OSZK KMK, itt zajlanak a vizsgák, de tanfolyamokon több helyen is részt lehet venni (volt OMIKK, FSZEK, megyei könyvtárak, pl. Győr). Ezek a tanfolyamok könyvtáros-asszisztensi munkakör betöltésére képesítenek könyvtári és informatikai ismeretek oktatásával (a tantárgyak között szerepelnek: könyvtártörténet, könyvtárтан, bibliográfiai leírás, osztályozás, olvasásismeret, számítástechnika, információs technikák, idegen nyelv). A KMK-ban folyó képzésben két módon lehet részt venni: tanfolyami keretben (ez 2 hetente 2 napos – kb. 14 óra – elfoglaltságot jelent) vagy egyéni felkészüléssel azoknak, akiknek már van könyvtárkezelői képesítésük. (Részükre csak konzultációkat tartanak.) A tanfolyam célja „olyan gyakorlati szakemberek képzése, akik a könyvtári-informatikai rutinismereteket készség szinten birtokolják, tehát képesek a hagyományos könyvtári és információs rutinmunkákban való közreműködésre”.

3. *Felsőfokú szakképzés.* A magukat továbbképezni vágyók rendkívül sok poszt-

graduális képzés között válogathatnak, ezeket egyébként jórészt szintén az OSZK KMK felügyeli. (A részvétel feltétele minden esetben a már meglévő – gyakran szakirányú – felsőfokú végzettség.) Ilyen lehetőségek a zenei könyvtárosi képzés, a gyermekkönyvtáros képzés, a muzeális gyűjteményi könyvtárosképzés (ezt – ahogy már korábban említettem – az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszéke irányítja), a könyvtári rendszerszervező-képzés, a könyvtáros-informatikus szakképzés és a tájékoztató könyvtáros szakképzés. A volt OMIKK szervez informatikus, tájékoztató mérnökök, online közvetítők és adatbázisok kezelői részére továbbképzési programokat.

Összegzés

Mindezeket végigtekintve megállapíthatjuk, hogy Magyarországon rendkívül sokszínű és sokrétegű a könyvtárosképzés, a képző intézményeket tekintve nem maradunk le a fejlettebb könyvtárüggyel rendelkező nyugat-európai országok mögött. Ami még javításra szorul, az egyrészt a képesítési követelmények és szintek egyértelmű tisztázása, másrészt az alapképzés: mint már említettem a *nyelvtudást kell erősebben szorgalmazni*, hiszen *annak hiányában nem építhetők ki jó nemzetközi kapcsolatok*, holott ezek ma már – a UBC és UAP programok korában – nélkülözhetetlenek; illetve az itt oktatott tárgyakat kell jobban közelíteni a változó igényekhez és nem utolsósorban a gyakorlathoz. Egyre sürgetőbb ugyanis, hogy tudjunk válaszolni a kérdésre: „nem az a kérdés tehát már az oktatás számára, hogy tanítson-e a tervezéssel, szervezéssel, gazdálkodással és vezetéssel kapcsolatos ismereteket, hanem az, hogy hogyan.”

(Speciális kollégiumi dolgozat)

Csoma Éva

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének ajánlása

a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári és levéltári szakkollégiuma számára

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége az alábbi elvi szempontokat ajánlja a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári és levéltári szakkollégiuma számára megfontolásra a könyvtári támogatások odaitélése során.

1. Az NKA könyvtári fejlesztéseket és projekteket támogasson, s ne a napi tevékenységeket és szolgáltatásokat finanszírozza.
2. Előnyben részesítendő az olyan könyvtári fejlesztések és projektek, amelyek több könyvtár vagy könyvtártípus kooperációját tételezik fel, illetve több könyvtár működését és szolgáltatásait támasztják alá.
3. Előnyben részesítendő azok a könyvtári fejlesztések és projektek, amelyeknek

nincs esélyük arra, hogy az NKA más szakkollégiumaitól, egyéb alapoktól vagy alapítványoktól támogatásban részesüljenek.

4. A könyvtári és levéltári kollégium ne támogasson olyan könyvtári fejlesztést, projektet, vállalkozást, akciót stb., amely az NKA más szakkollégiumának illetékességébe esik.

*

Az MKE elnöksége azt ajánlja az NKA könyvtári és levéltári szakkollégiuma számára, hogy a könyvtári szakterületen az alább felsorolt irányokba mutató fejlesztésekre és projektekre összpontosítsa a rendelkezésére álló forrásokat.

1. Számítógépesítés

Első helyre kell tenni a kis és közepes hazai könyvtárak számítógépesítését célzó projektek támogatását. Ezen belül is annak a helyi hálózatban működő, integrált könyvtári szoftvernek a kifejlesztését és karbantartását, elterjesztését, alkalmazását és oktatását, amely általánosan használható a hazai közművelődési és egyéb típusú könyvtárakban.

2. Kutatómunka

A szakmai kultúra fejlesztése érdekében támogatást érdemelnek a könyvtári és informatikai kutatások. Kívánatos, hogy egy országos kutatási program keretébe illeszkedjenek az egyes intézmények, kutatócsoportok, kutatók által indított kutatások. Az egyes témák támogatásának mértékéről a kutatási program egészének ismeretében lehet dönteni.

3. Szolgáltatások

Támogatást érdemelnek az egyes szolgáltatások továbbfejlesztésére, újak bevezetésére irányuló törekvések. Ennek során olyan szolgáltatások élvezzenek előnyt, amelyek nem csak egy könyvtár használoit érintik vagy pedig példaértékűek más könyvtárak számára (pl. kísérleti projektek, külföldi szolgáltatások meghonosítása, kapcsolódás más könyvtárak vállalkozásaihoz stb.).

4. Könyvtárosképzés

A tényleges könyvtári igényeknek megfelelő, mélyebb hozzáértést biztosító, hosszabb tanfolyamok érdemesek a támogatásra a továbbképzés területén. Támogatást kaphatnak a képző intézmények is új könyvtáros szaktárgyak megalapozása és bevezetése, feltételeinek megteremtése érdekében.

5. Rendezvények

Szerény mértékben támogatásra érdemesek elsősorban az országos és nemzetközi (Magyarországon rendezett) konferenciák, szimpóziumok (pl. az MKE vándorgyűlése, regionális tanácskozások, két- és többoldalú nemzetközi rendezvények stb.). Az NKA ne támogassa egyes szakemberek részvételét akár hazai, akár külföldi rendezvényeken.

6. Könyvbeszerzés

Az NKA elősegítheti egy-egy alapvető mű, tartós értékű kiadvány könyvtárak széles köréhez való eljuttatását (kedvezményes beszerzési lehetőség megteremtése, a kiadás megrendelése és finanszírozása, a kiadott program támogatása stb.). Elképzelhető és javasolt, hogy ezeket az akciókat az NKA más szakkollégiumai is támogassák anyagilag.

7. Kiadványok

Elsősorban olyan kiadványok támogatásáról lehet szó, amelyek a hazai könyvtárosi és információs szakma alapvető igényeit elégítik ki, tehát kézikönyvek, tankönyvként használható monográfiák, forráskiadványok, esetleg külföldi alapművek fordításai megjelentetésének előmozdítása. Nem érdemesíthetők támogatásra az olyan könyvtári kiadói vállalkozások, amelyek egy másik szakterület hasonló igényeit elégítik ki. A könyvtári és informatikai időszak kiadványok közül csak az országos érdekűek részesülhetnek támogatásban.

8. Tájékoztatósi segédletek

A támogatandó vállalkozások közé tartoznak a bibliográfiák, referenz művek, adattárak, tájékoztatói segédletek összeállítása és megjelentetése. Elsősorban az alapozó jellegű apparátus jöhet számításba és olyan szakterületeken, amelyek nem képesek a maguk erejéből megoldani ezt a feladatot, ugyanakkor a könyvtári ellátásban és a tájékoztató munkában komoly igényekkel jelentkeznek. Nem támogathatók olyan bibliográfiai vállalkozások, amelyek kizárólag papírhordozón jelennek meg: a támogatás előfeltétele, hogy a gyűjtött anyag géppel kezelhető és visszakereshető legyen.

9. Gépi fejlesztés

Számítógépek és más berendezések beszerzésére csak kivételesen adhat támogatást az NKA, s akkor is csak bizonyos, az 1. pontban vázolt fejlesztés keretében. Általában a más könyvtáraknak nyújtandó szolgáltatások kifejlesztéséhez és működtetéséhez szükséges gépi háttér kialakításához nyújtható segítség, illetve ilyen szolgáltatások befogadásához szükséges gépi feltételek megteremtéséhez egy-egy kísérleti vagy tesztelő helynek. A támogatás mértéke általában nem haladhatja meg a berendezés ér-

tékének 30%-át. A fenntartás és üzemeltetés költségeihez az NKA nem járulhat hozzá.

10. Beruházás, berendezés

A kezdeti időszakban aligha jöhet számításba ilyen célok támogatása, mivel az igények messze meghaladják a lehetőségeket; elvileg azonban ezt sem lehet kizárni egyszer s mindenkorra az NKA által támogatandó projektek köréből. Egyelőre a támogatás a beruházások előkészítésére (kivitelezhetőségi tanulmányok, tervtanulmányok, szakmai programok, koncepciók, javaslatok) korlátozódik, s ne terjedjen ki az építészeti tervek kidolgoztatásához, beruházási, építési költségekhez, berendezési tárgyak beszerzéséhez.

*

Az elnökség szükség szerint felül kívánja vizsgálni a fenti ajánlásokat a beérkezett pályázatok és a könyvtárügyben zajló folyamatok függvényében, hogy a szükséges korrekciókat megtegye.

MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI
MINISZTER

Poprády Géza mb. főigazgató

Országos Széchényi Könyvtár

Budapest
1827

Tisztelt Poprády Úrt!

Értesítem, hogy az Országos Széchényi Könyvtár Főigazgatói állására beadott pályázatát elfogadtam és 1994. május 1-jei hatállyal öt éves időtartamra az intézmény főigazgatói feladatainak ellátásával megbízom.

Levelemmel egyidejűleg intézkedtem, hogy a főigazgatói megbízás hivatalos iratait a minisztérium Személyi és Közszolgálati Főosztálya készítse el. A megbízás átadási idejéről később tájékoztatom Önt.

Új feladatának ellátásában sok sikert kívánok, és biztosítom arról, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium lehetőség szerint támogatja Önt munkájában.

Budapest, 1994. április "29"

Tisztelettel:

Dr. Mádl Ferenc